

Osaamista
ja oivallusta
tulevaisuuden
tekemiseen

Niilo-Antero Haranto

Kuinka aikuistenkirja kuvitetaan?

Esimerkkinä Tove Janssonin Kesäkirjan kuvitus

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Medianomi (AMK)

Viestinnän koulutusohjelma

Opinnäytetyö

21.4.2020

Tekijä(t) Otsikko	Niilo-Antero Haranto Kuinka aikuistenkirja kuvitetaan? Esimerkkinä Tove Janssonin Kesäkirjan kuvitus
Sivumäärä Aika	49 sivua 21.4.2020
Tutkinto	Medianomi
Tutkinto-ohjelma	Viestinnän tutkinto-ohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Graafinen suunnittelu
Ohjaaja(t)	Lehtori Katri Myllylä
<p>Tämä opinnäytetyö käsittelee aikuisille suunnatun fiktiivisen kaunokirjan kuvittamista.</p> <p>Teoreettisessa osiossa käytän Tove Janssonin Kesäkirjaa esimerkkinä kuvitetusta aikuistenkirjasta ja tutkin vertaillen, mikä tekee kuvituksista juuri aikuistenkirjan kuvitusta ja kuinka ne mahdollisesti eroavat lastenkirjojen kuvituksista. Tekijä pohtii myös, mikä voisi olla kuvitetun aikuistenkirjan tulevaisuus.</p> <p>Teoriaosiossa kerron myös Kesäkirjasta ja sen syntyprosessista. Opinnäytetyössä käyn pintapuolisesti läpi Kesäkirjan tekstiin ja kuvitukseen vaikuttaneita taustoja ja tapahtumia.</p> <p>Toiminnallisessa osiossa kuvitan 27 ennalta valikoitua runoa Matti Launosen <i>Loppu ja alku – Haikuja omasta päästä</i> -runokirjaan, jonka pääasiallinen kohdeyleisö on aikuislukijat. Käytän kuvituksia suunnitellessani ja toteuttaessani hyväkseni kaikkea teoreettisessa osiossa oppimaani.</p> <p>Aikuisten fiktiokirjallisuudessa kuvitukset ovat harvinaisia. Siksi niistä on hankalaa tehdä yleistyksiä. Kun Kesäkirjaa vertaa Tove Janssonin kuvittamiin lastenkirjoihin, pieniä eroja on huomattavissa. Tietylnainen kuvitettujen hahmojen anonymiteetti, maisemien pelkistäminen, runsaiden yksityiskohtien puuttuminen ja lastenkirjoja abstraktimpi kuvakerronta ovat aikuistenkirjojen kuvitukselle tyypillisempiä piirteitä. Lopputulema on, että aikuistenkirjojen ja lastenkirjojen kuvituksilla näyttäisi olevan eroa, mutta kuvitettuja moderneja aikuistenkirjoja julkaistaan tällä hetkellä vähän tai ei ollenkaan. Niillä saattaa silti olla oma paikkansa tulevaisuuden kirjallisuusgenrenä aina vain visualisoituvammassa maailmassa.</p>	
Avainsanat	Kuvitus, Tove Jansson, lastenkirjat, aikuistenkirjat, kirjallisuus

Author(s) Title	Niilo-Antero Haranto How to illustrate a novel for adults? Using The Summer Book by Tove Jansson as an example
Number of Pages Date	49 pages 21 April 2020
Degree	Bachelor of Culture and Arts
Degree Programme	Media
Specialisation option	Graphic Design
Instructor	Katri Myllylä, Senior Lecturer
<p>The subject of this thesis is the illustration process of fictional novels for adults.</p> <p>In the theory section of the thesis, The Summer Book by Tove Jansson is used as an example of an illustrated novel for adults. The thesis also describes the writing process of The Summer Book and the circumstances that led into the creation of the manuscript and illustrations.</p> <p>The thesis aims to answer the following questions: What makes an illustration an adult novel illustration? How does it differ from a children's novel illustration? What does the future of illustrated adult novels look like?</p> <p>First the thesis describes the process of creating illustrations for selected poems in the poetry anthology Loppu ja alku – Haikuja omasta päästä by Matti Launonen. The main target audience of the anthology is adult readers. Methods and materials of the illustration process were based on my observations when studying and comparing the illustrations that Tove Jansson created for The Summer Book.</p> <p>Illustrations are not common in adult literature. That is one of the reasons why it is difficult to make any kind of generalizations about them. When comparing The Summer Book to children's books illustrated by Tove Jansson, minor differences can be seen. The illustrated characters in The Summer Book possess a certain kind of anonymity. There are few details especially in the background. Overall, the visual storytelling in The Summer Book is more on the abstract side than it is in Jansson's children's books. These are typical traits of adult literature illustrations.</p> <p>In conclusion, adult literature illustrations differ from illustrations in children's literature. At the moment, modern illustrated adult books are practically non-existent. However, the future might hold a place for them as a genre reborn in the increasingly visual world of today.</p>	
Keywords	Illustration, Tove Jansson, children's books, adult literature, literature

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Kuvituksen analysoinnin lähtökohdat ja materiaalit	2
3	Kesäkirjan taustaa	5
3.1	Kirjan tarinan ja päähenkilöiden suhde todellisuuteen	6
3.2	Matkustamisen vaikutus Kesäkirjaan	7
3.3	Kokeneen taiteilijan taidonnäyte	8
3.4	Äidiltä opittu viiva	12
4	Kansikuvataide	14
5	Sisäsivujen kuvitus	22
6	Kahden kuvituskuvan vertailu	27
7	Oma projekti	32
7.1	Kuvittamisprosessi	33
7.2	Kuvituksen vaikutteet, mallit ja inspiraatio	38
8	Aikuistenkirjojen kuvitusten tulevaisuus	43
9	Yhteenveto	44
	Lähteet:	47

1 Johdanto

Millaista on fiktiivisten suomalaisten aikuistenkirjojen kuvitus, ja kuinka se eroaa lastenkirjojen kuvituksesta? Minkälaisia asioita tulee ottaa huomioon aikuistenkirjoja kuvitettaessa? Näihin kysymyksiini pyrin vastaamaan opinnäytetyössäni. Pohdiskelen myös, mikä voisi olla kuvitetun aikuistenkirjan asema tulevaisuudessa aina vain visuaalisemmaksi muuttuvassa kulttuurissamme.

Opinnäytetyössäni tarkoitan aikuistenkirjalla pääpainotteisesti aikuisväestölle suunnattua romaanimuotoista fiktiokirjaa. Aikuistenkirjojen osalta olen rajannut tarkastelun ulkopuolelle kaikki aikuisille suunnatut kirjallisuuden tyylit, jotka eivät suoranaisesti ole kertomakirjallisuutta, vaikka niissä olisi pelkkien kuvien analysoinnin kannalta otollista materiaalia. Tällaisia kirjallisuuden lajeja ovat esimerkiksi runokirjat, tietokirjat, novellit ja novellikokoelmat, pakina- ja esseekokoelmat, aikuisten kuvakirjat ja taidekirjat, vitsikirjat ja keittokirjat.

Vertailen aikuisille suunnatun kaunokirjallisuuden kuvituksia lastenkirjakuvituksiin käyttäen esimerkkinä kuvitetusta aikuistenkirjasta Tove Janssonin *Kesäkirjaa* (alkuperäiskielellä ruotsiksi *Sommarboken* vuodelta 1972), jonka kuvitettu painos ilmestyi vuonna 1975. Se on yksi harvoista klassikon asemaan nousseista moderneista suomalaisista aikuisten fiktioromaaneista, joka on alusta loppuun kuvitettu samaan tapaan kuin lastenromaanit. *Kesäkirja* on konstailematon, koruton ja epäsentimentaalinen sekä tekstin että kuvien osalta. *Kesäkirja* on yksi suosikkikirjoistani, joten sen tarkka analysointi on minulle paitsi ammatillisessa mielessä tärkeä tehtävä myös henkilökohtainen nautinto. *Kesäkirja* on käännetty 26 kielelle, mikä tekee siitä yhden käännetyimmistä suomalaisista kirjoista. Sillä voidaan siis nähdä olevan myös kansainvälisesti suuri merkitys suomalaisen kirjallisuuden lippulaivana maailmalla.

Kesäkirja on Tove Janssonin aikuistenkirjoista sadunomaisin. Se on myös seitsemällätoista kuvallaan hänen ainoa täysin kuvitettu aikuistenkirjansa. *Kesäkirjan* asema on Janssonin aikuistenkirjojen joukossa lähes sama kuin *Muumi*-kirjojen hänen lastenkirjatuotannossaan. Siksi näiden kahden kuvitustyylin vertailu on nähdäkseni tasaväkisempää kuin kahden sattumanvaraisen Janssonin teoksen vertailu. Tove Jansson on myös henkilökohtainen suosikkini niin kuvataiteilijana kuin kirjailijana. Hän on toiminut inspiraationani läpi elämäni ja tehdessäni opinnäytetyötä varten

kuvituksia hänen työskentelymetodinsa tulevat olemaan myös toiminnallisia esimerkkejä.

Kerron myös, mistä Kesäkirja kertoo, minkälaisissa olosuhteissa se syntyi ja mikä vaikutti sen kirjalliseen ja kuvalliseen tyyliin. Vertailen muutamia Kesäkirjan kuvituksia Tove Janssonin lastenkirjojen vastaaviin kuvituksiin.

Opinnäytetyön toiminnallisena osuutena kuvitan aikuisille suunnattua Matti Launosen haikurunokirjaa, jonka toteutan samankaltaisina käsin tehtyinä mustepiirroksina, joilla Kesäkirja on kuvitettu. Kaiken kaikkiaan kuvituksia runokirjaan on tarkoitus piirtää 27, jotka kaikki ovat kokosivun kokoisia. Kaikki Kesäkirjan kuvitukset on toteutettu perinteisin kuvitusmenetelmin, pullomusteella ja mustekynäterällä. Kuvituksia tehdessäni pyrin käyttämään hyödykseni kaikkea sitä, mitä opin Tove Janssonin kuvituksia analysoidessani. Pyrin sisällyttämään kuvituksiini mahdollisimman paljon ”aikuismaisista” kuvituselementtejä ja tekemään selvän eron lastenkirjakuvitustyyliin. Tutkailen samalla, onko kohderyhmän – tässä tapauksessa aikuislukijoiden – huomioimisella läpi koko projektin vaikutusta lopputulokseeni. Yleensä kuvituksia tehdessäni en ajattele kohderyhmää tiiviisti, vaan yritän lähinnä miellyttää omaa silmääni ja makuani. Toivon, että löydöksistäni on hyötyä vastaisuudessa itselleni ja muille kuvittajille, kun työn alla on aikuistenkirjojen kuvittaminen.

Kaikki runokirjan kuvitukset ovat kokosivun kuvituksia, joten erityisesti otan vaikutteita ja inspiraatiota Kesäkirjan kahdeksasta näyttävästä kokosivun kuvituksesta, etenkin kokosivun kuvitusten sommittelusta. Kuten Tove Janssonilla oli innoituksenaan ja mallinaan merimaisema, kivikkoiset rannat ja niitä reunustavat metsäkaistaleet, aion etsiä itselleni merkittäviä kohteita luonnosta ja ottamistani valokuvista malleikseni ja kuvitusten aihioiksi. Piirtotyylissäni pyrin samankaltaiseen persoonallisuuteen, millaisena Tove Janssonin piirtojaljen koen, mutta ehdottomasti täysin omalla tavallani.

2 Kuvituksen analysoinnin lähtökohdat ja materiaalit

Opinnäytetyössä tarkastelen kuvituksia Kesäkirjan vuoden 2017 ruotsinkielisessä uusintapainoksessa, josta kaikki kirjaa varten tehdyt kuvat löytyvät. Kuvituksiksi lasken myös kannet sekä muut kuvituselementit. Tekstiä analysoidessani käytän Kristiina

Kivivuoren kääntämää suomenkielistä kahdeksatta painosta vuodelta 2014. Kansikuva on kirjan ruotsinkielisessä versiossa sama kuin alkuperäisessä ensipainoksessa, mutta suomalainen kansi on Sanna Manderin suunnittelema uusi versio, joka tosin hyödyntää Tove Janssonin sisäsivun kuvitusta (kuvio 1).

Vertailen, kuinka Tove Janssonin tyyli kuvittaa aikuistenkirjaa eroaa hänen tyylistään kuvittaa lastenkirjoja. Suurin osa hänen kuvitetusta kirjallisesta tuotannostaan oli lastenkirjoja. Hän teki myös kuvitukset tiettävästi kymmenkuntaan muiden kirjailijoiden kirjoittamaan lastenkirjaan. Muumit, kirjasarja ja tuoteperhe, josta Tove Jansson parhaiten tunnetaan, on lapsille suunnattu. Käytän useampia teoksia ja julkaisuja esimerkkinä Janssonin lastenkirjakuvitustyylistä, myös siksi että niiden laaja jakautuminen Janssonin koko kuvittajauralle mahdollistaa vertailevan tutkimuksen hänen kuvitusjälkensä muutoksesta ja kehityksestä. Lastenkirjojen ulkopuolelle olen jättänyt esimerkiksi Muumien maailmaan sijoittuvat kuvakirjat *Kuinkas sitten kävikään?* (alkuperäiskielellä ruotsiksi *Hur gick det sen?* vuodelta 1952), *Kuka lohduttaisi Nyttiä?* (alkuperäiskielellä ruotsiksi *Vem ska tröstä Knyttet?* vuodelta 1960) ja *Vaarallinen matka* (alkuperäiskielellä ruotsiksi *Den farliga resan*, vuodelta 1977), koska niiden kerronta- ja kuvitustyyli poikkeaa Janssonin muusta lastenkirjatyylisestä muodostaen oman kategoriansa.

Janssonin kuvitustyyliä vertailtuani hyödynnän löydöksiäni ja havaintojani omien kuvitusteni laatimiseen ja niiden analyyttiseen tarkasteluun (vrt. luku 7). Pyrin selvittämään, oliko Tove Janssonin aikuisten- ja lastenkuvituksissa jokin perustavanlaatuinen ero.

Runokirjan kuvituksen toteutan perinteisellä indian ink -pullomusteella A4-kokoiselle vankalle 200 gramman akvarellipaperille. Käytän hyvälaatuista mustetta, joka tekee kuivuessaan paperille lähes muovimaisen kalvon – ohuemmasta paperista muste saattaa vuotaa läpi jättäen sotkuisen piirtoviivan. Piirtotyyliini kuuluu myös suurien mustien pintojen käyttö kuvassa. Joskus niiden kuivuminen kestää hyvästä musteesta ja paksusta paperista huolimatta kauan ja huonompilaatuinen paperi kuivuessaan saattaisi rypistyä. Kuvitusprosessin alussa tarkastelin Tampereen Muumimuseossa Tove Janssonin alkuperäiskuvituksia ja huomasin hänenkin käyttäneen melko paksua paperia mustepiirroksissaan. Pyrin runokirjan kuvituksessa välineiden sekä sisällön puolesta noudattamaan Janssonilta oppimiani tapoja ja yhdistämään ne omaan persoonalliseen piirtotyyliini.

Kuvio 1. Kuvitus Tove Janssonin kirjasta Sommarboken vuoden 1976 painoksesta sivulta 183. Tätä kuvaa käytettiin vuoden 2014 Janssonin 100-vuotisjuhlavuoden kunniaksi painetussa uusintapainoksessa Sanna Manderin suunnittelemana uusintaversiona.

3 Kesäkirjan taustaa

Kesäkirja on suomalaisen kirjailijan ja kuvataiteilijan Tove Janssonin neljäs aikuisille suunnattu kirja (Tove Janssonin bibliografia). Se julkaistiin aluksi ruotsinkielisenä vuonna 1972 ja suomeksi 1974. Kesäkirja on yksi käännetyimmistä suomalaisista kirjoista 26 käännöksen määrällään (Karila 2013), ja se on ainoa suomalainen kirja, joka on päässyt Peter Boxallin ja Peter Ackroydin kirjaan 1001 books you must read before you die, johon on listattu maailman tärkeimmät kaunokirjalliset teokset (Librarything, n.d). Ennen Kesäkirjaa Jansson oli noussut maailmanmaineeseen lastenkirjailijana, mutta Kesäkirjan jälkeen hän siirtyi kirjoittamaan lähes yksinomaan aikuisille, mikä aluksi hämmensi lukijoita, kustantajia ja kirjallisuuskriitikoita (Karjalainen 2013, 249).

Kuten Janssonin ensimmäisessä aikuistenkirjassa *Kuvanveistäjän tytär* (alkuperäiskielillä ruotsiksi Bildhuggarens dotter, 1986), ei Kesäkirjan ensipainoksessa ollut kuvitusta. Jansson oli aiemmin kieltäytynyt yhdysvaltalaisen kustantamon kuvitusehdotuksesta, mutta vuonna 1975 hän suostui saksalaisen Paul List - kustantamon toiveeseen saada kuvituksia saksankielistä versiota varten. Aluksi Jansson vastusti ajatusta, sillä hänen kirjankirjoitus- sekä kuvitusmetodeihinsa kuului, että käsikirjoitus ja kuvitus laaditaan yhtä aikaa, vielä kun teksti oli lähellä häntä itseään. (Westin 2007, 409.)

Janssonilla oli itsellään ennakkoluulo kuvituksien kuulumisesta vain lastenkirjoihin. Hän purki huoliaan kirjeessään kustantamon edustajalle vuonna 1975:

Olen yrittänyt piirtää isoäidin ja lapsen takaapäin, jotta lukija itse antaisi heille kasvot ja nähnyt vaivaa etteivät kuvat olisi kuin lastenkirjasta. Mutta joka tapauksessa, voiko kirjaa nimittää kannessa romaaniksi varmuuden vuoksi? (tai jotain vastaavaa). Ne jotka selaavat kirjaa voivat pelästyä yhtä jos toistakin pientä piirrettyä lapsen kuvaa, jota en voinut välttää... (Westin 2007, 409.)

Yhdessäkään Kesäkirjan ihmisiä esittävässä kuvituksessa ei henkilöiden kasvoja näytetä lainkaan. Toisin kuin Muumi-kirjojen monet henkilöt, jotka perustuvat Tove Janssonin tuntemiin tosielämän henkilöihin vain löyhästi ja ovat saaneet sadunomaisen tarinan sekä kuvituksen ansiosta täysin uudenlaisen ulkomuodon, Kesäkirjassa Jansson kirjoitti ikään kuin tarinaa tosielämän päälle, jolloin henkilöt eivät muuttuneet maagisiksi romaanin henkilöiksi vaan pysyivät hänen todellisina perheenjäseninään ja siksi heidän suoranainen kuvaamisensa olisi ollut mahdotonta. Yhdenmukainen, esittävä kuvaaminen olisi ollut haastavaa liiallisen paljastamisen vuoksi ja uuden ulkomuodon

antaminen olisi luultavasti etäännyttänyt kirjailijan omista henkilöistään. (Westin 2007, 409.)

3.1 Kirjan tarinan ja päähenkilöiden suhde todellisuuteen

Jansson kirjoitti Kesäkirjan äitinsä graafikko Signe Hammarsten-Janssonin (s. 1888 – k. 1970) kuoleman jälkeen. Se on yksi kolmesta ”surukirjasta”, kuten Tuula Karjalainen (2013, 244) kuvailee. Kirjoissa Muumilaakson marraskuu (alkuperäiskielellä ruotsiksi *Sent i november*, 1970), Kuuntelija (alkuperäiskielellä ruotsiksi *Lyssnerskan* 1971, suom. 1972) ja Kesäkirja Tove Jansson pohdiskelee erilaisin keinoin elämän ja kuoleman, luopumisen, vanhuuden ja loppumisen teemoja. Muumilaakson marraskuun ja Kesäkirjan kuvituksissa onkin tiettyjä yhtäläisyyksiä. (Kuviot 13 ja 14.)

Kirjan tapahtumat sijoittuvat Suomenlahdella sijaitsevalle nimettömälle saarelle. Romaanin henkilöt Sophia ja hänen isänsä ja isoäitinsä perustuvat Tove Janssonin veljentyttäreeseen Sophia Janssoniin, veljeen Lars Janssoniin sekä edesmenneeseen äitiin Signe Hammarsten-Janssoniin. (Kuvio 2.) (Westin 2007, 402.) Edellä nähdyssä kuvituskuvassa voi huomata, kuinka nämä tosielämän henkilöt muuntautuivat piirretyiksi hahmoiksi. (Kuvio 1.) Kesäkirja koostuu muutaman sivun novellimaisista luvuista, joissa kuvaillaan lähinnä Sophian ja hänen isoäitinsä päivittäistä elämää saarella. Sophian isä on usein työn touhussa, tai uurastaa erilaisten projektiensa parissa. Isä muun muassa innostuu tilaamaan postimyynnistä kukkien sipuleita ja kasvien taimia ja alkaa kehittää näille monimutkaista kasteluverkostoa. (Jansson, Kesäkirja 2014, 86–90) Kaikilla kirjan tapahtumilla ja henkilöillä on oletettavasti ainakin jonkinlainen totuuspohja. Janssonit viettivät pitkiä ajanjaksoja saaristossa. Sophialla ei ollut usein omanikäistään seuraa ja Signe-isoäiti oli jo vanha ja huonossa kunnossa. Yhdessä he keksivät ajanvietettä leikkien ja askartelun, kirjoittamisen ja lukemisen parissa.

Kuvio 2. Kesäkirjan päähenkilöiden esikuvat vasemmalta oikealle: Signe Hammarsten-Jansson, Lars Jansson ja Sophia Jansson veneretkellä kirjan meriteemaan sopivaan tyyliin. (Muumittajan Muumi-blogi, 2017)

3.2 Matkustamisen vaikutus Kesäkirjaan

Jansson kirjoitti Kesäkirjan valmiiksi ”suureksi matkaksi” kutsumansa maailmanympärysmatkan aikana (Westin 2007, 385). Vuonna 1971 taiteilija sai Muumi-animaatiosarjan tehneeltä japanilaiselta Fuji Telecasting -tuotantoyhtiöltä kutsun esiintymään televisiolähetyksessä Tokiossa. (1971–72 – maailman ympäri, n.d.)

Jansson lähti matkaan yhdessä elämänkumppaninsa, graafikko Tuulikki Pietilän kanssa. He saivat japanilaiselta tuotantoyhtiöltä menolipun Japaniin, josta he päättivät jatkaa matkaa Havaijin kautta San Pedron, sieltä Meksikoon ja sieltä Yhdysvaltoja kierrellen New Yorkiin, josta lopuksi takaisin Helsinkiin. (Westin 2007, 385.) Kesäkirjaa hän kirjoitti

New Orleansissa pienessä keittiössä. (Westin, 393) Se, että hän kirjoitti suomalaiseen saaristoon sijoittuvan tarinan kaukana ja uudessa ympäristössä, on äidin kuoleman ohella saattanut vaikuttaa siihen, että tunnelma kirjassa on romantisoiva, nostalginen ja lähes eksoottinen. Jansson oli tottunut matkaaja, eivätkä hänelle matkat olleet yleensä pelkkiä lomamatkoja. Jo nuoruudessaan hän oli opiskellut kolme vuotta Tukholmassa. (Karjalainen 2013, 30–31.) Sen lisäksi hän teki pitkiä matkoja muun muassa Saksaan, Ranskaan ja Italiaan, joissa hän piirsi ja maalasi ahkerasti. (Karjalainen 2013, 36–39.) Työ oli oletettavasti Janssonille niin tärkeää, että hän kykeni siihen missä tahansa, tai sitten nuoruudessa vietetyt työntäyteiset kuukaudet ulkomailla olivat juurruttaneet inspiraation työn tekoon ulkomailla.

Matti Launosen runokirjaa kuvittaessani otin usein mallikseni lomamatkoillani, erityisesti Japanin matkalla vuonna 2016, ottamiani valokuvia ja tekemiäni piirrosluonnoksia, jotka ovat minulle ehtymätön inspiraation lähde. Ehkä inspiraatio oli hieman samankaltainen kuin Janssonilla, mutta käänteinen: hän haikaili ulkomailla Suomalaiseen saaristolaismaisemaan ja kykeni kirjoittamaan siitä nostalgiseen ja ihannoivaan sävyyn. Minä puolestani haikailin kuvituksia tehdessäni Suomessa Japaniin ja siten kykenin lietsomaan itseni lähes maaniseen innostuksen tilaan.

3.3 Kokeneen taiteilijan taidonnäyte

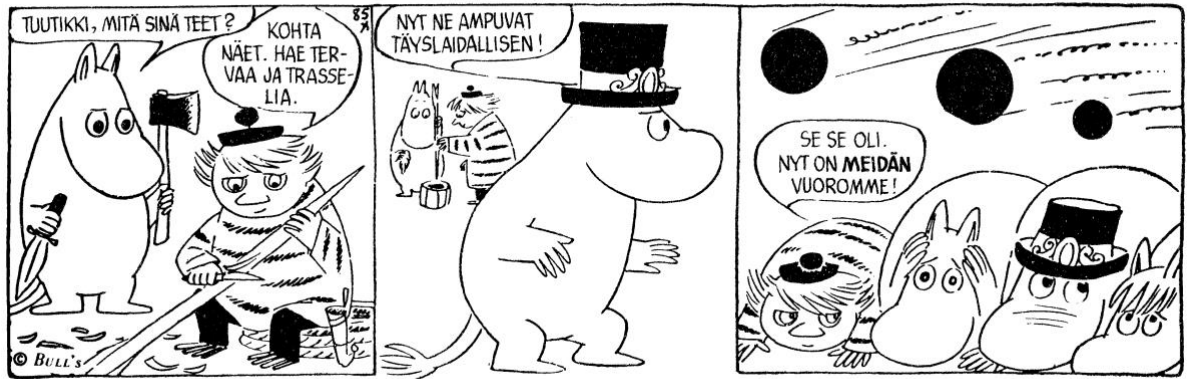
Erityisesti vuoden 1974 kuvitettuna uusintapainoksena Kesäkirjaa voi luonnehtia Tove Janssonin siihenastisen uran huipennukseksi ja osoitukseksi pitkän uran tehneen taiteilijan kyvyistä. Jansson toteutti Kesäkirjan sisällyksen ja kuvituksen itselleen ominaisimmalla tyylillä, lyhyisiin lukuihin jaettuna, todellisia tapahtumia ja henkilöitä sisältävänä kertomakirjallisuutena ja kuvituksen osalta pullomusteella ja mustekynäterällä tuotettuna ohkaisena viivapiirroksena. Kesäkirjan ilmestyessä viimeinenkin Muumi-kirja oli jo ilmestynyt, ottamatta lukuun vuonna 1977 julkaistua kirjaa Vaarallinen matka, joka on pikemminkin tarinallinen kuvakirja kuin Muumi-romaani. Tove Jansson toteutti kaikki Muumi-kirjansa samaan tapaan: lyhykäisiä lukuja sekä pullomustepiirrosta. Jansson oli hionut tunnistettavaa viivankäyttöään jo teini-iässä kuvittaessaan äitinsä apuna erilaisia julkaisuja perheen elannon turvaamiseksi. (Karjalainen 2013, 56.) Hänen ensimmäiset laajemmin tunnustusta saaneet mustekuvituksensa ilmestyivät poliittisessa pilakuvalehti Garmissa, johon hän piirsi säännöllisesti noin viisitoista vuotta (Westin 2007, 98). Lehti jopa ylpeili mainoksessaan,

että ”Suomen kiistatta paras pilapiirtäjä Tove Jansson” kuuluu lehden vakituisiin piirtäjiin (Karjalainen 2013, 56).

Janssonin mustepiirrostaide sai uuden vauhdin ja suunnan hänen allekirjoitettuaan Associated Newspapers Ltd -lehtiryhmään kuuluvan Evening News -sanomalehden kanssa seitsenvuotisen sopimuksen Muumipeikko-jatkosarjakuvasta vuosiksi 1952–1959. (Tolvanen 2000, 48, 85–86.) Sopimuksen mukaan hänen piti piirtää materiaalia kuudesti viikossa ilmestyvää Muumi-sarjakuvaa varten. Aluksi Jansson kuvitteli tämän ensimmäisen vakituisen työnsä tarjoavan hänelle sopivasti tuloja, jotta hänen ei tarvitse tehdä muita kuvitustöitä elättääkseen itsensä, ja jättävän hänelle enemmän aikaa keskittyä kuvataiteen tekemiseen. (Tolvanen 2000, 50.) Todellisuus oli karumpi. Kuudesti viikossa ilmestyvän sarjakuvan piirtäminen oheismuumimateriaalin lisäksi osoittautui alkukuvitelmia työläämmäksi. (Tolvanen 2000, 80.) Jatkuva deadlinejen tavoittelu, valtava työtaakka sekä kyllästyminen sarjakuvan tekoon olivat tulkintani mukaan osatekijät Tove Janssonin tussijäljen ilmaisun pelkistymiseen. Entisen pikkutarkan ja työtapan hitaan viivoituksen sijaan tussijälki muuttui paksummaksi ja piirrokokonaisuudet minimalistisemmiksi. Sarjakuvaruuduissa esiintyi loppupuolella usein pelkkiä katkonaisin viivoin piirrettyjä hahmoja vain viitteellisten taustapiirrosten luomassa miljöössä, ensimmäisten sarjakuvien yltäkyläisyyttään pursuavien ruutujen sijaan. (Kuvio 3 ja kuvio 4.)

Kuvio 3. Tyylinäyte Tove Janssonin ensimmäisestä Muumi-sarjakuvatarinasta *Muumipeikko*, sivu 8.

Kuvio 4. Tyylinäyte Tove Janssonin viimeisestä Muumisarjakuvatarinasta *Muumipeikko merillä*, sivu 101.

Vuonna 1973 Tove Jansson kuvasi kirjojensa kuvien logiikkaa kirjailija Tove Holländerin haastattelussa:

Kuvat ovat reunahuomautuksia ja viittaavat tekstiin. Kuvat eivät saa rajoittaa mielikuvitusta, vaan niiden tulee viedä sitä eteenpäin – siksi kuvituksessa on oltava elementtejä, jotka eivät ole tarkkaan määriteltyjä. Poisjätetty on yhtä tärkeää kuin kuvattukin. (Tolvanen 2000, 99.)

Tämä tuntuu olevan vuosien työskentelyn tuoma kehityssuunta, koska aivan näin Janssonin uran alkuvaiheen kuvituksia ei voi kuvailla. Oletan oppiläksyn tulleen ainakin osittain Muumi-sarjakuvan piirtovuosien aikana ja jatkuneen läpi jäljelle jääneen uran. Kuvitus oli mahdollista tehdä nopeammin, vähemmällä yksityiskohdilla, aikaa ja voimavaroja säästäen.

Voi sanoa, että Tove Janssonin kyvyt kiteytyvät Kesäkirjassa valtavan nelikymmenvuotisen uran huipulla. Kokiko Jansson Kesäkirjan jonkinlaiseksi tietäntyylisten kirjojen lopetuksiksi? Jansson kirjoitti vielä loppuelämänsä aikana kuunnelmia ja muun muassa Muumioopperan vuonna 1974 sekä noin kymmenkunta (9) aikuistenkirjaa, muttei enää ainuttakaan teosta hänelle tyypillisellä tyylillä. Oliko se tietoinen päätös – aivan kuten maalaustaiteen lähes täydellinen lopettaminen vuoden 1977 jälkeen? Vai eikö vain enää syntynyt ideaa, joka olisi vaatinut tulla toteutetuksi näin?

Luettelo muiden kirjailijoiden aikuistenkirjoiksi luokiteltavista kirjoista, jotka Tove Jansson kuvitti:

Harald Hammarsten: Det är underligt att en lever! (En bok om segling) (1937)

Ella Pipping: Jag (1937)

Kaarlo Karhi: Miten sisustan kotini? (1938)

Gunnar Mårtenson: Överstan och hennes värld (1942)

Lorenz von Numers: Tveskäggs krumelurer (1943)

Gunnar Mårtenson: Överstan vid hemmets härd (1943)

E. R. Gummerus: Sönerna (1943)

E. B. Colliander: Månens horn (1943)

Eva Wichman: Ohörbart vattenfall (1944)

Ole Reuter: Learn English (1944–1945)

Lorenz von Numers: Ordkynne (1945)

Gunnar Mårtenson: Vid närmare eftertanke (1946)

Sebastian Lybeck: I tornet (1951)

Lars Bäckström: Under välfärdens yta (1959)

Lars Bäckström: Världen omkring oss (1962)

Lars Bäckström: Minnen från den nya klassen (1972)

Sally Salminen: Vid havet (1965)

(Westin 2007, 493, 494)

Aikuistenkirjojen kuvitustyöt loppuvat samaiseen vuoteen 1972, jolloin Kesäkirja julkaistiin (vaikkakin sen kuvitukset Tove Jansson teki vuoden 1975 saksankielistä julkaisua varten). Kesäkirjan kuvituksesta neuvoteltaessa Jansson kertoi kirjeessään Bonniers-kustantamon edustajalle, ettei ole piirtänyt yli viiteen vuoteen (Westin 2007, 409.) Lieneekö tämä liioittelua, Janssonhan ei olisi millään halunnut alun alkaen tehdä kuvituksia, vai viittaako hän siihen, ettei ole piirtänyt mitään Kesäkirjaan liittyvää tai siihen viittaavaa viiteen vuoteen? Vai voiko olla, ettei Kesäkirjan jälkeen piirtohaluja enää ollut jäljellä? Lastenkirjakuvituksia muiden kirjailijoiden teoksiin Jansson teki aikuistenkirjoja vähemmän, viimeisen näistä Lewis Carrollin Liisa Ihmemaassa -kirjaa varten vuonna 1966. Ero kuvitustyyllissä vuoden 1966 ja 1975 välillä on nähdäkseni huomattava.

Tove Janssonin kuvittamat muiden kirjailijoiden lastenkirjat:

Brita Hiort af Ornäs: Lill-Ole och harpaltten (1943)

Martin Söderhjelm: Om flugan Maja (1944)

Solveig von Schoultz: Nalleresan (1944)

Carolus Sjöstedt: Bröderna Borgs bedrifter (1947)

Lilli Forss-Nordström: Våren vaknar (1951)

Eric Gardberg: Zebran Sebulon och andra djursagor (1952)

Lewis Carroll: Snarkjakten (1959)

J. R. R. Tolkien: Bilbo, en hobbits äventyr (1962)

Lewis Carroll: Alice i underlandet (1966)

(Westin 2007, 493, 494)

Kuten edellä luetelluista listoista voi päätellä, Tove Jansson kuvitti suuren määrän erilaisia kirjoja. Janssonin oma kirjallinen tuotanto oli suurelta osin suunnattu lapsille, mutta muille kirjailijoille tehdyistä kuvituksista enemmistö on aikuistenkirjoihin. Janssonilla oli Kesäkirjaa kuvittaessaan vankka kokemus aikuistenkirjojen ja lastenkirjojen kuvittamisen eroista. Toisen kirjailijan teksti herättää aivan toisenlaisia mielikuvia kuin oma kirjoitus, jonka tuntee läpikotaisin. Jokaisen kuvittajan ja kirjailijan mielikuvituksella on jonkinlaiset rajat ja usein he palaavat toistuvasti samoihin aiheisiin. Taiteilijan on tärkeää saada ulkopuolisia virikkeitä, jotta hän pystyy kehittymään ja olemaan monipuolinen.

3.4 Äidiltä opittu viiva

Kesäkirja on aiheensa ja toteutuksensa puolesta kuin muistokirjoitus Tove Janssonin äidille Signe Hammarsten-Janssonille. Se kertoo äidin viimeisten kesien edesottamuksista ja on toteutettu piirtotyylillä, joka on saanut voimakkaasti vaikutteita äidin omasta piirtojäljestä. Mustepiirrostylein kohdalla voidaan mielestäni puhua rasteroinnista, sillä kyseessä ovat pienen pienet yksittäisinä ja varsinkin lomittain esiintyvät viivat. Yhtenäisenä pintana ja painettuna vielä aavistuksen verran piirtokokoa pienempään kokoon viivat muodostavat ikään kuin optisen illuusion harmaasta pinnasta, jossa risteävien viivojen ansiosta vaikuttaa olevan muotoja, valöörejä eli tummuusvaihteluita ja syvyyseroja. Janssonin on täytynyt oppia tämä piirtotekniikka jo lapsuutensa taiteilijaperheessä, kun hänen äitinsä Signe Hammarsten-Jansson istui piirtämässä läpi tyttärensä lapsuuden. (Tolvanen 2000, 93.) Aluksi Hammarsten-

Jansson työskenteli Suomen Pankissa setelien ja obligaatioiden kuvien suunnittelijana. (Kruskopf, Erik 1992, 48.) Yhdeksi vakituisimmista tulonlähteistä muodostuivat Suomen postimerkkien piirtäminen. (Kuvio 5.) Uransa aikana hän ehti suunnitella ja piirtää 170 erilaista käytössä ollutta postimerkkiä. (Kruskopf 1992, 49) Sekä seteleissä että klassisessa postimerkkitaiteessa kuva on toteutettu painomuotille piirretyn kuvan avulla.

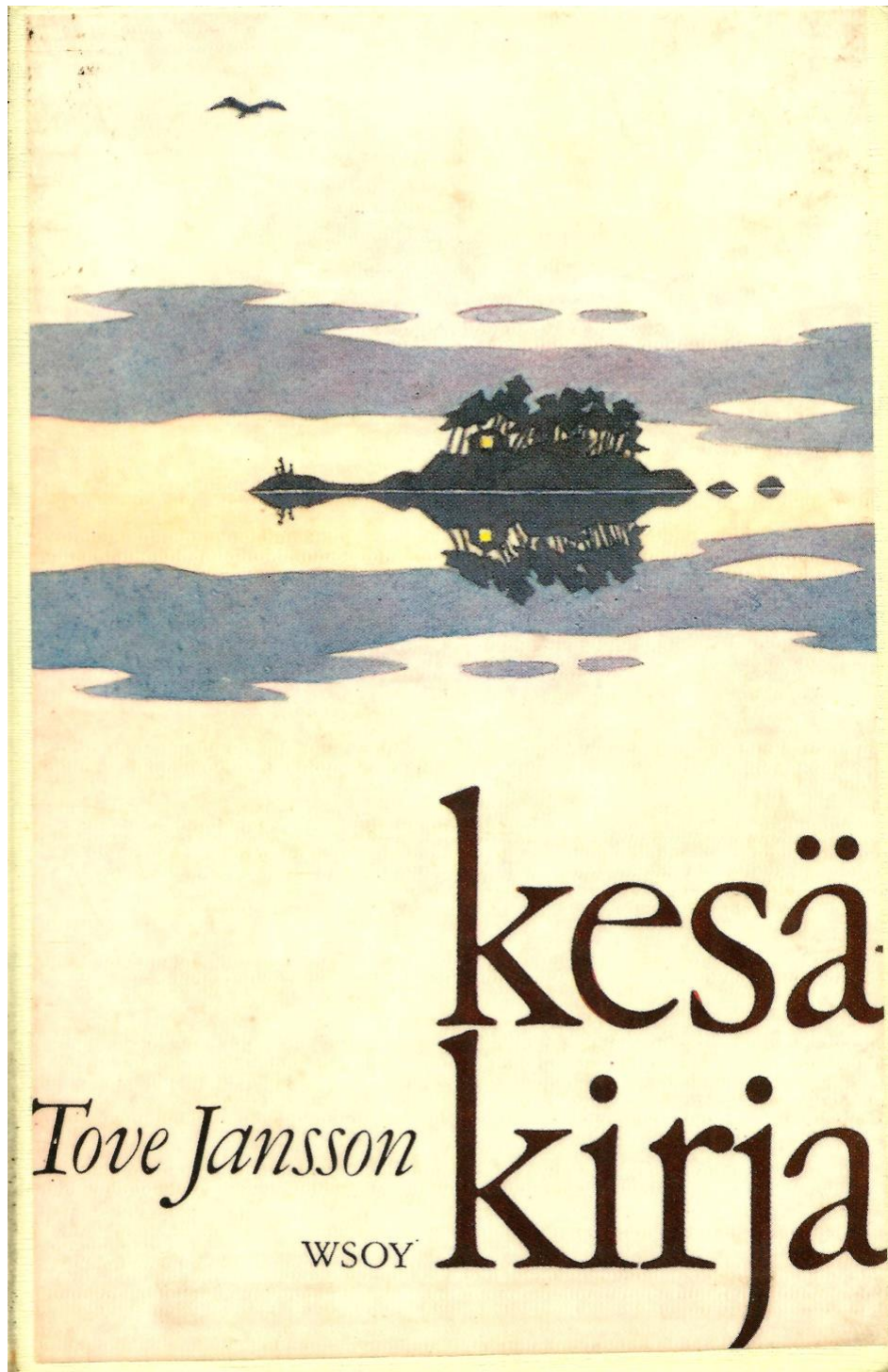

Kuvio 5. Tove Janssonin äidin Signe Hammarsten-Janssonin piirtämässä tuberkuloosihuolto-sarjan postimerkissä vuodelta 1953 on hyvin nähtävillä hänen pienen ristikkäisen viivansa käyttö, josta Tove Jansson oletettavasti sai jo lapsena vaikutteita. (lapsenmaailma.fi)

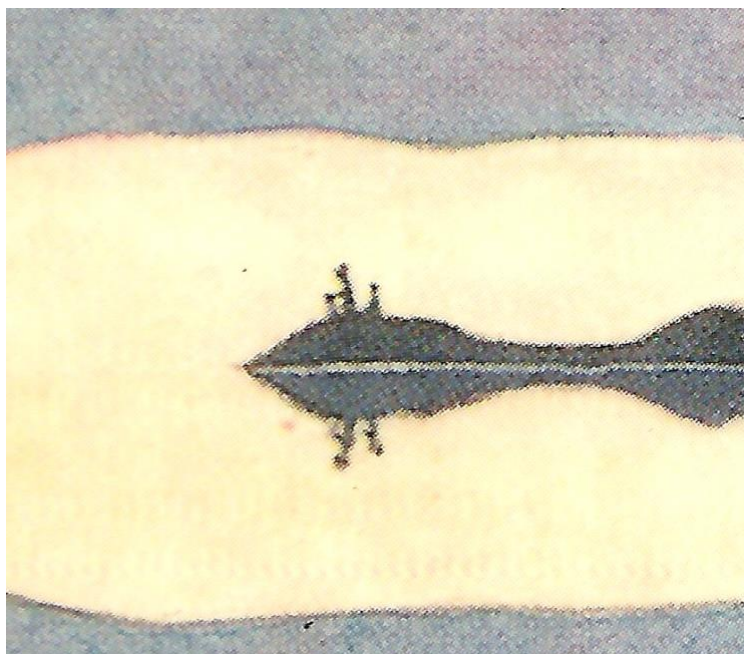
Tasaisen painojäljen vuoksi kaikki kuvaan halutut valöörerot oli toteutettava piirrosviivojen paksuutta ja esiintymistiheyttä säätelämällä. Tove Jansson kasvoi taiteilijaksi äitinsä sylissä piirtäessä. Hänen ensimmäisissä kuvitustöissään on jo nähtävillä äitinsä kädenjäljen vaikutteet, joista erityisesti viivarasterointi. Ensimmäisen Muumi-kirjojen syntymisen aikaan Janssonin viivarasterointi oli runsaimmillaan ja viiva terävämpää kuin sen jälkeen. Runsa pienen viivan teko on hidasta ja raskasta piirtokädelle. Ehkä Jansson oppi vanhemmiten säästämään aikaansa ja terveyttään.

4 Kansikuvataide

Kirjan kansikuvan tehtävä aikuisille suunnatussa kirjassa on avata jokin uusi näkökulma tekstiin tai nostaa esiin jokin yksityiskohta tai jokin symboli (Carlson 2020). Tove Janssonin Kesäkirja eroaa hänen lastenkirjatuotannostaan jo kantensa puolesta. Värimaailma on hillittyä tummaa violettiä ja kahta eri keltaisen sävyä, vaalean keltaista taustassa ja pieni läikkä tummempaa keltaista kuvaamassa saarella olevan mökin valaistua ikkunaa. Siinä, missä lastenkirjojen kansissa Jansson käyttää yleensä vähintään kolmea hyvin toisistaan erottuvaa väriä, Kesäkirjan värimaailma on pelkistetty. Lastenkirjojen kannet ovat myös täynnä tarinan henkilöiden kuvia; Muumi-kirjojen kansissa on vielä usein pyöreä, juhlallinen kasviseppele, jonka sisällä kirjan henkilöt esiintyvät (kuvio 13). Kesäkirjan kannessa näyttäisi ensi silmäyksellä olevan vain saaristolaismaisema, mutta tarkemmin tarkasteltuna on mahdollista erottaa kaksi yksinkertaisesti toteutettua ihmishahmoa, joista toinen näyttäisi nojaavan kävelykeppiin (kuvio 7). Kirjaa lukeneelle on selvää, että kannessa ovat kirjan päähenkilöt: Janssonin äiti sekä tämän pojantytär Sophia. Tove Jansson hämärtää jälleen lastenkirjojen sekä aikuistenkirjojen kuvitusten rajaviivaa kannen naivistisilla ihmishahmoillaan, tai sitten tyylilleen uskollisena piilottaa lastenkirjajaelementtejä lähes huomaamattomiin saksalaista 1920-luvun ekspressionismia muistuttavaan tyylikkääseen maisemakuvaan.

Kuvio 6. Tove Janssonin Kesäkirja-romaanin kansikuva vuoden 2002 suomenkielisestä painoksesta.

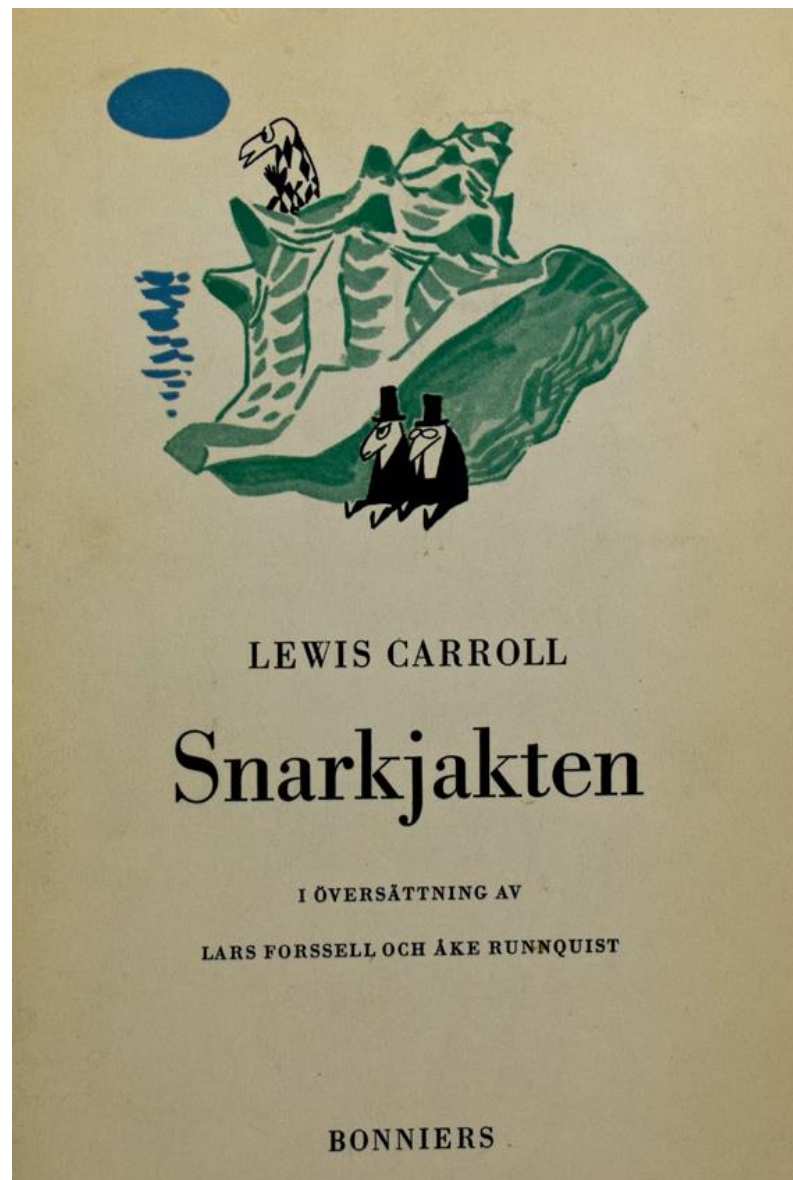
Kuvio 7. Yksityiskohta Tove Janssonin Kesäkirja-romaanin kansikuvasta vuoden 2002 suomenkielisestä painoksesta.

Tove Janssonin aikuistenkirjojen kannet, niin yksilöllisiä kuin ovatkin, näyttävät noudattavan tietynlaista kaavaa ja sommittelutyyliä. Aikuistenkirjojen kansitaide vaikuttaisi olevan kuin oma taidesuuntauksensa Janssonin kuvitustyylien joukossa, aivan kuten lapsille suunnatuissa, erityisesti Muumi-kirjoissa, on yhteneväinen tyylinä. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta (esimerkiksi punavoittoinen, selkeäpiirteiset kasvot esittävä Aurinkokaupunki-kirjan kansi vuodelta 1974) aikuistenkirjojen kansien värimaailma on kellertävä ja useissa kansissa on vallitsevana värinä puhdas keltainen, mikä on esimerkiksi hyvin nähtävissä vuoden 1984 Stenåkern-romaanin kannessa. (Kuvio 8.) Kaikkien aikuistenkirjojen kansien väripaletti on lähes yksinomaan murrettuja pastellinsävyjä ja luonnonvalkoista.

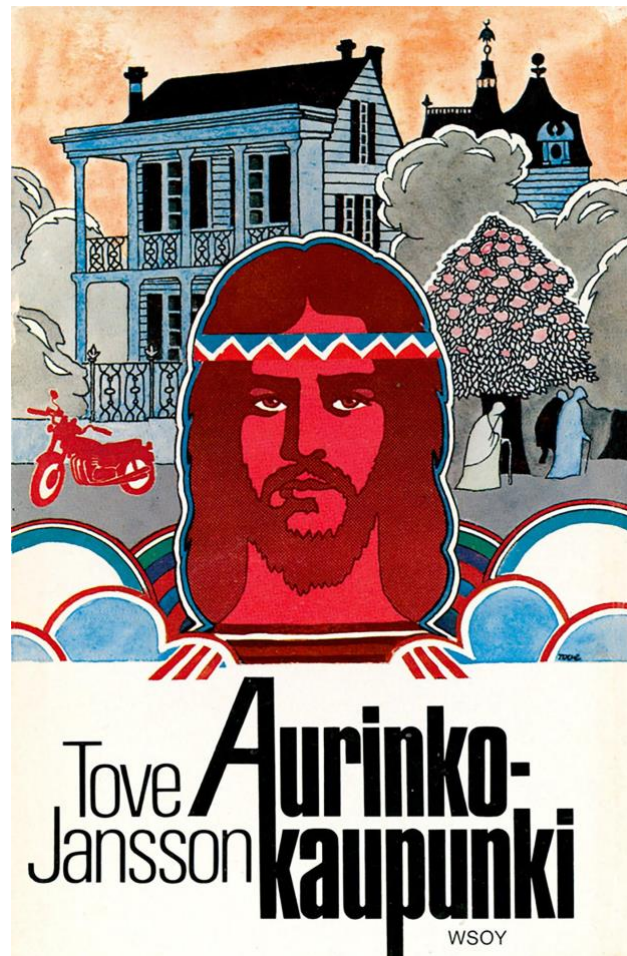
Kuvio 8. Vuonna 1984 julkaistun *Stenåkern*-kirjan kansi on loistava esimerkki Tove Janssonin aikuistenkirjoille tyypillisestä kansitaiteesta.

Kuvittaessaan Lewis Carrollin vuoden 1876 lastenkirjan *Hunting of the Snark: An Agony in Eight Fits* (suomeksi *Kraukijahti: Kuolinkamppailu kahdeksassa kohtauksessa*) ruotsinkielistä painosta *Snarkjakten* vuonna 1958 Tove Jansson ehdotti kustantajalle haluavansa kannen värin olevan ”melko raffinoitu” ja kansikuvan piirroksen olevan ”mielikuvituksellinen” ja ”täysikasvuinen” (Westin 2007, 295.) ”Raffinoidulla” Jansson ilmeisesti tarkoittaa hienostunutta, jalostettua tai puhdasta. Koska *Snarkjaktenin* kansikuva muistuttaa enemmän Tove Janssonin hillittyjen aikuistenkirjojen tyyliä ja hän kuvailee sitä adjektiivilla ”täysikasvuinen”, voisiko hänen sanavalintansa viitata hänen halunneen kannen muistuttavan enemmän aikuisille suunnattua kirjaa? Silinterihattupäiset pukuihin puetut pitkänokkaiset mielikuvitushahmot tuovat mieleen Janssonin satiirilehti *Garmiin* tekemät poliittiset pilakuvat ja erityisesti lehden sivuilla vilahdelleet alkumuumit. (Kuvio 9.)

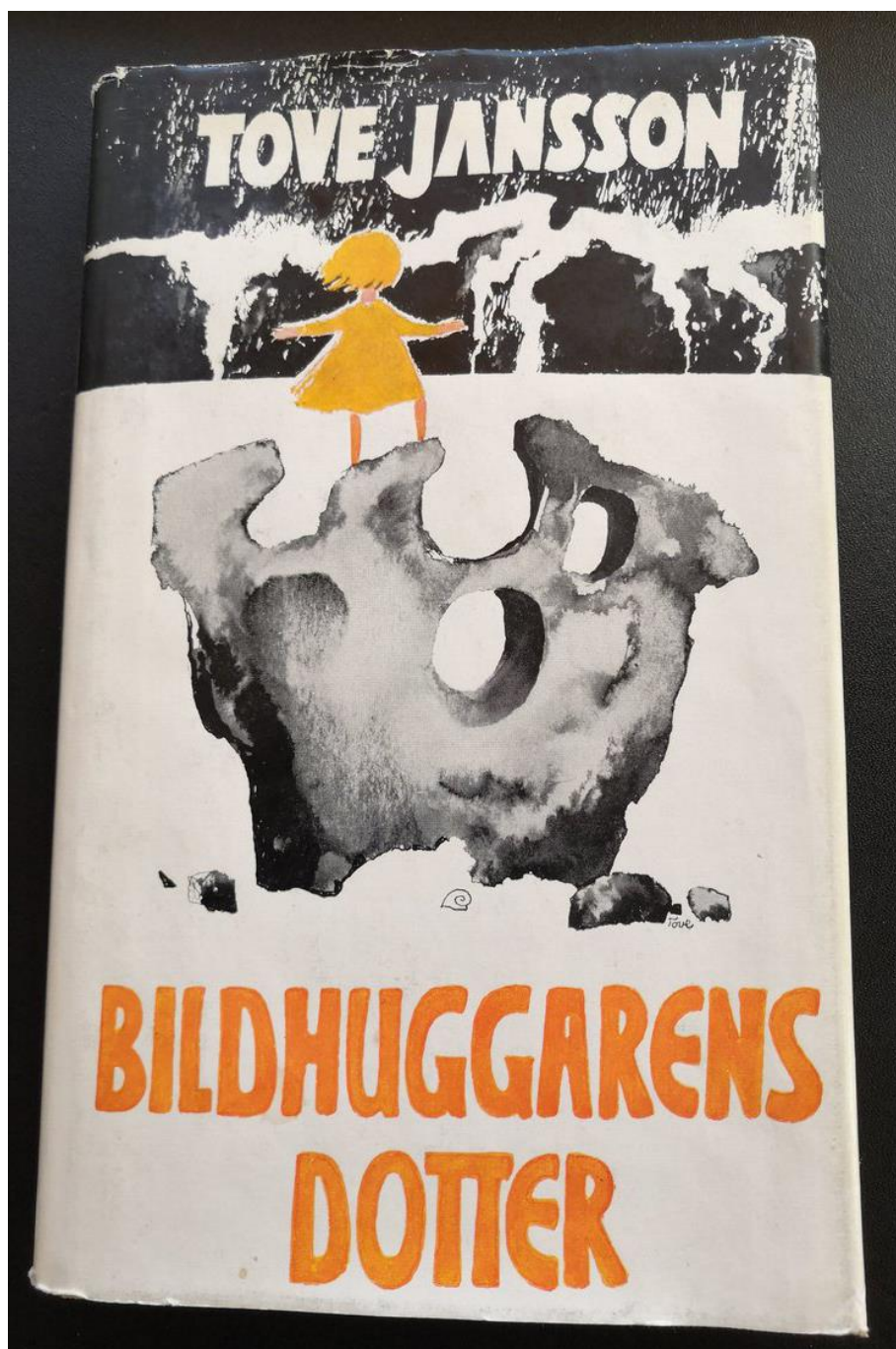
Kuvio 9. Tove Janssonin vuonna 1959 kuvittamassa Lewis Carrollin Snarkjakten-kirjan kannessa on nähtävillä elementtejä sekä Janssonin lastenkirjojen että aikuistenkirjojen kansien kuvitustyyleistä. (harringtonbooks.co.uk. n.d.)

Kesäkirjan kannen ja kuvituksen ihmishahmojen kasvottomuus ja persoonattomuus ei ole vain kyseisen kirjan tyylivalinta. Aurinkokaupunki (kuvio 10) pois lukien kaikissa muissa Janssonin aikuistenkirjojen kansissa, joissa esiintyy ihmisiä, heidän kasvonsa on joko peitetty tai kuvattu piirteettömästi ja persoonattomasti.

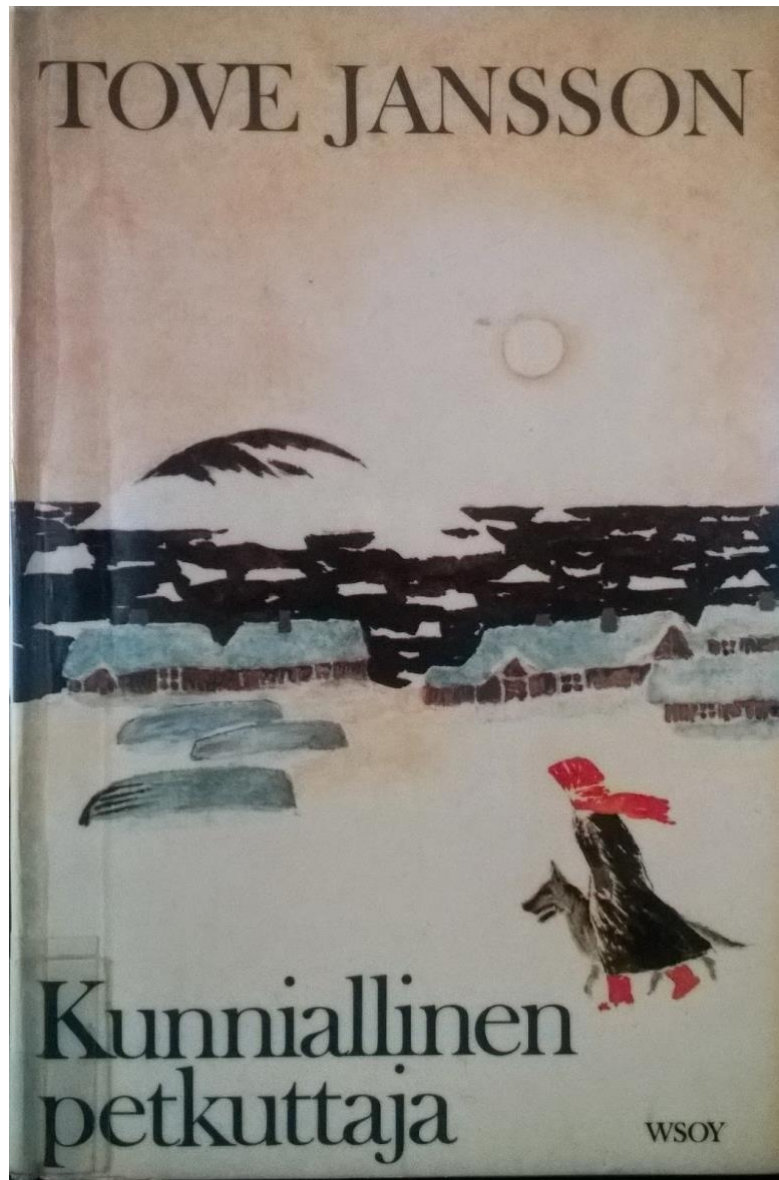
Kuvio 10. Aurinkokaupunki-romaanin 1974 kannen tyyli poikkeaa useiden Tove Janssonin aikuistenkirjojen kansista.

Kuvanveistäjän tytär -kirjan alkuperäinen Janssonin itsensä maalaama kansi esittää aikuismaista, joskin lapsenkaltaista ihmishahmoa, joka muistuttaa vaaleatukkaista Nytytiä (kuvio 11) kuvakirjasta Kuka lohduttaisi Nytytiä. Hahmo on kuvattu takaapäin, jolloin kasvot ovat jälleen mysteerin peitossa. Kirjan omaelämäkerrallisen luonteen tuntien kansikuvalapsen voi tulkita jopa Tove Janssonin omakuvaksi. Hahmolla näyttäisi olevan Janssonin aaltoileva, ikoninen kampa, jonka hän yleensä itse piirsi vain muutamalla lennokkaalla vedolla omakuviinsa. Monet myöhemmät painokset käyttivät kansikuvana valokuvaa Janssonin ateljeesta, jossa näkyy aiheeseen sopivasti hänen isänsä veistoksia. (Karjalainen 2013, 240.)

Kuvio 11. Kuvanveistäjän tytär -kirjan alkuperäisen ruotsalaisen vuoden 1986 painoksen kansikuvassa on Tove Janssonin useiden muiden aikuistenkirjojen tyyliin ihmishahmon henkilöllisyys piilotettu.

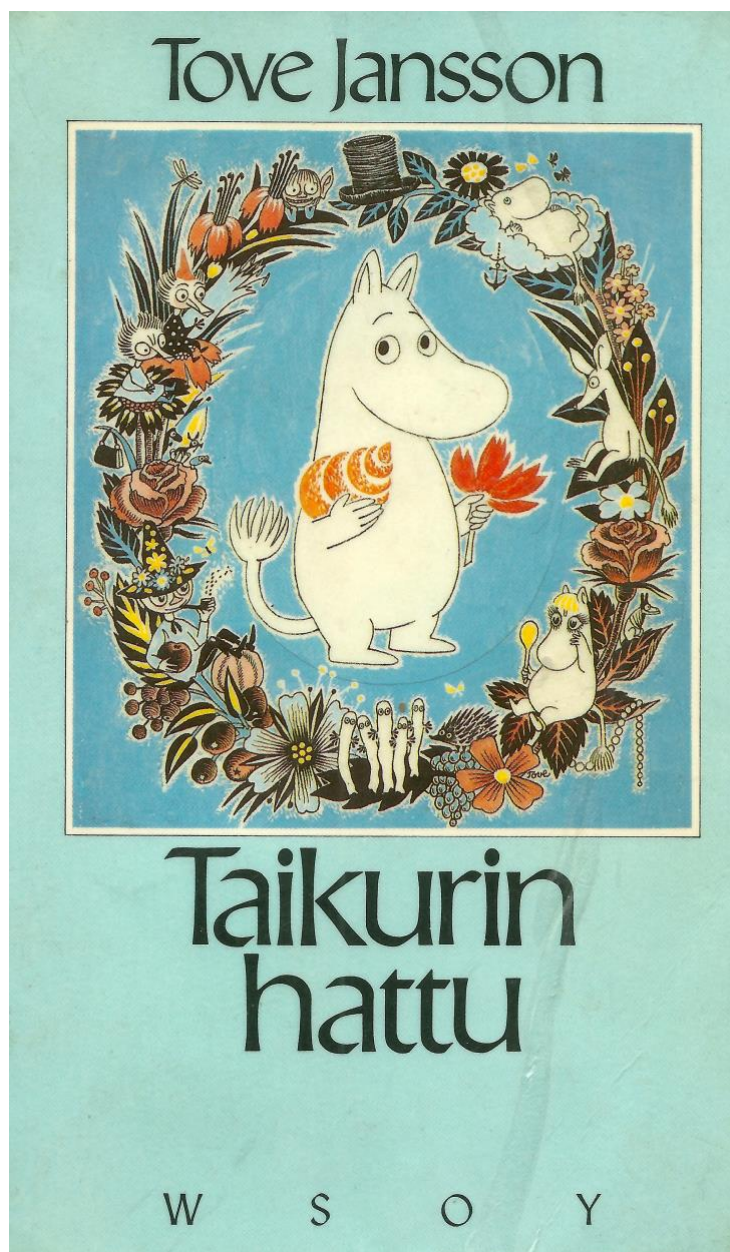
Kunniallinen petkuttaja (ruotsiksi *Den ärliga bedragaren*, 1982) -kirjassa kannessa esiintyvällä naisella on huivi kasvoillaan ja koska hänestä näkee ainoastaan sivuprofiilin, on hänenkin persoonallisuutensa piilotettu (kuvio 12).

Kuvio 12. Tove Janssonin vuoden 1982 Kunniallinen petkuttaja -kirjan kannen naishahmon kasvot on peitetty huivilla.

Huivitettu nainen ja hänen koiransa suuntaavat vasemmalta oikealle aivan kuten Kesäkirjan kannen ihmiset. Molempien kirjojen merimaisema on toteutettu tummina pintoina kellertävää taustaa vasten. Kesäkirjassa meri on kesäillan utuinen ja Kunniallisessa petkuttajassa eletään ilmeisesti kevään alun jäiden lähdön aikaa. Kuvanveistäjän tyttären kannessa merenranta-aihe on sama, mutta värit käänteiset. Yläosan salamoiva taivas on kuvassa tasaisen musta ja meri puhtaanvalkoinen. Luonto on läsnä kaikissa aikuistenkirjojen kansissa, joko keskiössä tai pienenä elementtinä. Sommitelma on usein minimalistinen, lähes abstrakti. Kansissa on haettu selkeälinjaista

tyylikkyttä rönnyilyn sijaan. Vertikaaliset, tasaiset väri- ja tekstipinnat ovat aikuistenkirjojen asettelun tyyli siinä missä lastenkirjoissa varsinainen pikkutarkka kuva on usein keskellä omassa tilassaan, jota ympäröi tasainen värimassa.

Kuvio 13. Kansikuva Tove Janssonin kirjan Taikurin hattu vuoden 1987 painoksesta.

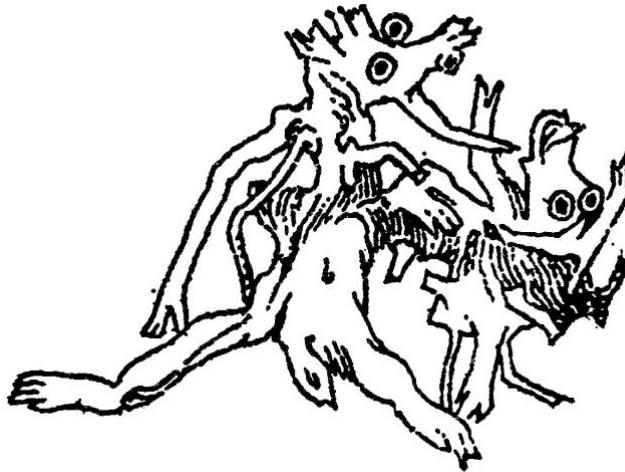
5 Sisäsivujen kuvitus

Kesäkirjan kuvituksista mielestäni lastenkirjamaisinta kuvitusta eniten muistuttava kuva on luvussa Spökskogen, suomeksi Kummitusmetsä sivulla 25. (Kuvio 14.) Se kuvaa päähenkilöiden Sophian ja isoäidin oksista ja lasihelmistä rakennettua kummitusmetsää,

jossa he aikansa kuluksi leikkivät ja keksivät tarinoita. Vastaavanlainen kuvitus löytyy myös kirjasta Muumilaakson marraskuu. Joko kiireellisen kuvitusaikataulun tai turhauttavaksi kokemansa saksalaiskustantamon kuvitusvaatimuksen vuoksi Jansson lähestulkoon kierrätti saman kuvituksen Muumilaakson marraskuusta Kesäkirjaan (kuviot 14 ja 15).

Kuvio 14. Esimerkkikuvitus Tove Janssonin kirjasta Sommarboken vuoden 2008 painoksesta. Sivun 25 luvusta Spöskogen, suomeksi Kummitusmetsä.

Kuvio 15. Tove Janssonin Muumilaakson marraskuu -kirjan alkuperäisteos vuodelta 1970, skannaus kokoelmateoksesta Muumiperheen tarina vuodelta 1987 sivulta 143.

Molempien kirjojen kuvitukset kuvastavat samaa tilannetta, oksat ja muu puuaines on lasihelmisilmien avulla tehty ikään kuin eläväksi olennoiksi. Kuvien ”elävät” oksat eivät kuvasta pelkästään päänhenkilöiden metsään rakentamaa leikkipaikkaa, vaan todella näyttävät elävän. Kummassakin kirjassa lapsellinen osio on siis rakennettu, fantasia on kuin maagista arjen päälle rakennettua realismia.

Muumilaakson marraskuun kuvituksen Tove Jansson teki samaan aikaan kun kirjoitti käsikirjoitusta. Kansikuvaa lukuun ottamatta Kesäkirjan kuvituksen hän teki vasta muutama vuosi kirjan ilmestymisen jälkeen saksankielistä laitosta varten.

Kesäkirjan kuvitus on piirtojäljeltään Tove Janssonille tyypillistä ja tunnistettavaa mustekynällä ja pullomusteella piirrettyä viivapiirrosta. Viiva on suureksi osaksi tarkkaa ja selkeää lukuisista yksityiskohdista huolimatta. Mustetta ei ole levitetty, hangattu tai laimennettu harmahtavan sävyiseksi. Vain muutama kuva poikkeaa tasaisen tarkasta jäljestä. Yksi näistä on luvun Den stora plastkorven (Suuri muovimakkara) pieni kuvitus. Se esittää ihmishahmoa, joka kaivaa lapiolla maata (Jansson 1976, 127.) (Kuvio 16.) Kuvassa sataa ja sadepisarat on piirretty huolettoman lennokkailla, hieman haparoivilla ja katkonaisilla viivoilla. Kuvasta huomaa, että se on toteutettu nopeammin ja/tai suurpiirteisemmin kuin valtaosa kirjan kuvituksista. Tarkoituksena on ollut kenties pikemminkin luoda hahmon ja tämän asennon sekä persoonan idea, ryhti ja olemus kuin

tarkasti ihmismäinen olento. Henkilöiden ”anonyymi” kuvaaminen jatkuu siis tässäkin luvussa. Hahmo ja sen piirtotyyli ovat lähes identtisiä Muumipappa ja meri -kirjan erään kuvituksen kanssa, joskin hahmon kasvoja ei ole peitetty. (Kuvio 17.)

Kuvio 16. Esimerkkikuvitus Tove Janssonin kirjasta Sommarboken vuoden 1976 painoksesta, sivu 127.

Kuvio 17. Esimerkkikuvitus Tove Janssonin kirjasta Muumipappa ja meri. Skannaus kokoelmateoksesta Muumiperheen tarina, 1987, Muumipappa ja meri sivu 102.

Jansson kehitteli 1950–1960-lukujen aikana uudenlaisen tavan kirjojensa kuvittamiseen. Hän saattoi luonnostella kuvitettavan hahmon suoraan tussilla paperille ilman lyijykynän apuviivoja 20–60 kertaa ja lopulta valitsi näistä parhaan. Selvästi tällaista kuvitusjälkeä löytyy esimerkiksi kirjoista Taikatalvi (Jansson 1957), Muumipappa ja meri (Jansson, 1965), Näkymätön lapsi ja muita kertomuksia (Jansson, 1962) ja J. R. R. Tolkienin alun perin 1937 julkaistuun kirjaan *Hobitti eli sinne ja takaisin*, johon Jansson teki kuvituksen vuonna 1962. (Moomin.com 2017.)

©Moomin Characters™

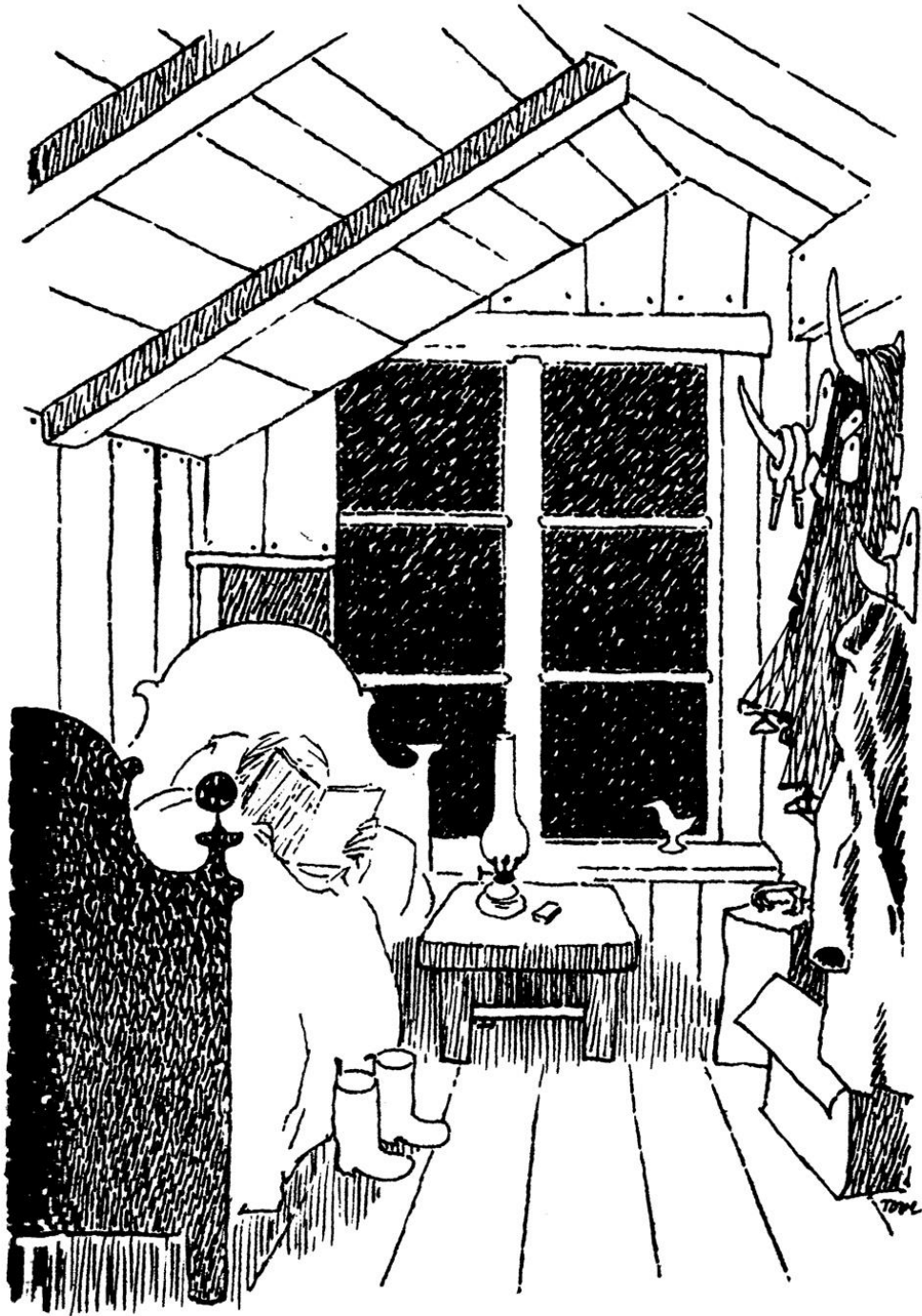
Kuvio 18. Kuvitusluonnoksia vuodelta 1962 kirjaan *Hobitti eli sinne ja takaisin*. Osoitus Tove Janssonin kehittämästä uudenlaisesta kuvitusmenetelmästä. (Moomin.com, 2017)

Janssonin Kesäkirjaa varten tekemistä luonnoksista ei löydy esimerkkejä ainoastakaan lähteestä, mutta vertailtuani tällä metodilla todistettavasti tehtyjä kuvituksia (kuvio 18) ja muutamaa Kesäkirjan kuvitusta on melko selvää, että Jansson käytti samaa metodologiaa näissäkin kuvituksissa, tai että kuvitus sisältää samankaltaisia elementtejä.

6 Kahden kuvituskuvan vertailu

Kuvio 19. Vertailukuva 1: Liisa Ihmemaassa -kuvitus vuodelta 1966. Esimerkki Tove Janssonin lastenkirjojen kokosivun kuvituksesta.

Kuvio 20. Vertailukuva 2: Tove Janssonin kirjasta Sommarboken vuoden 2008 painoksesta. Sivu 37 luvusta Berenice, suomeksi Berenike. Esimerkki Janssonin aikuistenkirjojen kokosivun kuvituksesta

Valitsin tarkemman analysointini kohteeksi vertailukuvitukset Kesäkirjan sivulta 13 ja Liisa Ihmemaassa -kirjan sivulta 9. Molemmat ovat kokosivun kuvituksia, jotka esittävät ihmishahmoa suljetussa tilassa. Vuoden 1966 Liisa Ihmemaassa -kuvitus on yksityiskohtien runsautta, mikroskooppisen pientä viivaa, joka muistuttaa monien muiden Tove Janssonin varhaisteosten tapaan rasterikalvosta leikattavaa pienistä pisteistä koostuvaa harmaasävytystä, jolla imitoidaan mustavalkoisissa painotuotteissa väriä, tai erilaisia värisävyjä. (Kuvio 19.) Janssonilla oli tätä piirtäessään jo kokemusta erilaisten painotuotteiden tekemisestä ja niiden rajoituksista. Muumi-sarjakuvissa hän oli myös käyttänyt monien ruutujen täyteenä tai tunnelmanluojana rasterikalvoa. Mustavalkoisten sävytöiden erillinen tuottaminen oli tässä vaiheessa Janssonin uraa jo hänen tussipiirroksensa tavaramerkki. Taidehistorioitsija Tuula Karjalainen analysoi Tove Janssonin olleen itsevarma viivan käyttäjä, joka pelkän viivan avulla kykeni kuvaamaan kaikkia ihmiselämän tuntemuksia ja varmimmin ilmaisemaan itseään haluamallaan tavalla. Värien käyttö oli Karjalaisen mukaan Janssonille hankalampaa kuin mustavalkoisten kuvien tuottaminen. (Karjalainen 2013, 252.)

Pienten viivojen ristikkäinen viivoitus luo kuvassa syvyyden ja pinnan tuntua. (Kuvio 19.) Selkeärajaiset hahmot, tyttö (Ihmemaan Liisa) ja oikeassa ylänurkassa lentävä lepakko, tuovat yksityiskohtaiseen kuvaan hengitystilaa ja estävät kuvaa tukkeutumasta ja muuttumasta liian uuvuttavaksi katsoa ja tulkita. Liisan hahmo on hiuksia ja vaateista myöten toteutettu yksinkertaisena viivapiirroksena, ainoastaan hameen helman laskoksissa on hieman muutamien hennoin vedoin piirrettyä viivoitusta. Jansson on ilmeisesti halunnut tarjota lapsilukijoille löytämisen riemua kuvan monipuolisella piirrosjäljellä sekä piilotetuilla yksityiskohdilla, kuten rullalla roikkuvalla kartalla ja purnukkahyllyllä. Tila, jossa Liisan hahmo putoaa kaninkoloon, vaikuttaa synkältä ja seinustoilla olevat kaapit muistuttavat enemmän kaappien ideaa, kuin oikeita huonekaluja, ne näyttävät ikään kuin kasvavan kallioseinästä, tai olevan osa sitä. Liisan kasvoilla on selkeät piirteet. Silmiin on panostettu raollaan olevia luomia myöten ja huulissakin on persoonallinen kaari. Liisa ei ole vain kopio Tove Janssonin persoonattomien arkkityyppien varastosta, vaan määritelty, persoonallinen yksilö. Kuva ei ole voinut syntyä aivan lyhyessä hetkessä jo pelkän valtavan viivoitusurakan takia, vaikka oletettavasti Jansson olikin valtavan nopea piirtäjä. Kuvaan on siis nähty vaivaa. Tove Jansson on joko panostanut kuvan viivoitukseen jo sitä piirtäessään, koska ainutkaan pienen pieni viiva ei lipsu taustasta Liisan hahmon päälle luomaan suttuista vaikutelmaa, tai sitten hän on nähnyt kuvan viimeistelyvaiheessa vaivan peitellessään viivojen päitä korjauslakalla, kuten hän varsinkin uransa alkupuolen mustepiirroksille

teki. Tampereen Muumimuseossa näytteillä olevista originaalipiirroksista voi nähdä, kuinka rohkeaa ja ylenpalttista korjauslakan käyttö useiden piirrosten kohdalla oli.

Kesäkirjan sivun 39 kuvan kuvitusviiva luvusta Berenice (suomeksi Berenike) (kuvio 20) on varhaistuotantoon verrattuna paksumpaa ja paikoitellen jopa kömpelöä. Viivan kömpelyys voi toki olla subjektiivinen kokemus, tai johtua siitä, että laadukkaamman oloisissa kuvituksissaan Tove Jansson on yleensä häivyttänyt haparoivan viivan ympäröimällä sen hienostuneella varjostusviivoituksella, tai kuten Liisa Ihmemaassa kuvituksessa (Kuvio 19) hän oletettavasti piirsi monet viivat lyijykynäluonnosta tehdessään ja tussausvaiheessa täytti ympäröivän tyhjän tilan hiusterän viivalla, jolloin ääriviivat jäivät tyhjänä, himmeänä ja valkoisena tilana optisen harhan lailla muistuttamaan viivaa, josta kaikki kömpelyys on karissut.

Yksi selitys Tove Janssonin iän mukana yksinkertaistuneelle viivalle voi olla näkökyvyn heikkeneminen – uuden tyylin, yksinkertaisuuden ylistyksen (”Poisjätetty on yhtä tärkeää kuin kuvattakin”, [Tolvanen 2000, 99]) ja mahdollisen kyllästymisen lisäksi. Lieneekö siinä selitys kirjankuvitustöiden päättymiselle Kesäkirjan jälkeen? Jonkinlainen vauhdikkuus, huolimattomuus, viimeistelemättömyys ja rosoisuus ovat olleet läsnä Tove Janssonin persoonallisessa viivassa aivan uran alkujuurilta lähtien. Paksun viivan selittäisi myös se, että Jansson olisi alkanut tehdä alkuperäiset kuvituksensa pienempinä kuin missä koossa ne lopulta painettiin, jolloin viiva luonnollisesti suurennettaessa näyttäisi paksummalta ja kuva tunkkaisemmalta. Jansson kylläkin piirsi mustekuvituksensa jo ensimmäisten Muumi-kirjojen aikaan yksi yhteen -kokoon ja esimerkiksi monet vinjettimäisen pienet kuvitukset tuntuvat lähentelevän jo mikroskooppista miniatyyritaidetta.

Toisin kuin Liisa Ihmemaassa, Kesäkirjan kuvittaminen ei lähtökohtaisesti ollut Janssonille intohimoprojekti. Liisa Ihmemaassa oli ollut hänen suosikkikirjojaan lapsesta lähtien ja kun mahdollisuus sen kuvittamiseen ilmaantui, hän tarttui siihen epäilyksettä, vaikka oli noihin aikoihin kiireisempi kuin koskaan ennen. (Westin 2007, 296.) Yksityiskohtaiset ja huolitellut kuvitukset selittyvät suunnattomalla innostuksella ja lapsuuden nostalgialla, joita projekti nosti pintaan. Tove Jansson kertoi kirjeessään Bonniersin kustantajalle Åke Runnquistille vuonna 1965, kuinka Lewis Carrollin teksti on ”horroria”, eli silkkaa kauhua. (Westin 2007, 296.) Ja puhtaan kauhukirjamaisesti hän sen halusikin kuvittaa ennen kuin kustantamo puuttui asiaan. Kauhuelementit näkyvät kuitenkin erityisesti kirjan värikuvituksissa, jotka ovat uhkaavia, punasävyisiä ja

painostavia. Mustavalkoisissa tussikuvituksissa on myös synkkä ja surrealistinen tunnelma. Hahmot kuvataan monesti siluetteina ja kuviin on liitetty paljon kauhukirjallisuuden kliseitä, kuten hämähäkkejä ja lepakoita sellaisissakin kohdissa, joissa niille ei varsinaista tarvetta tai vastinetta löydy tekstistä.

Kesäkirjan kuvituksien kohdalla ei voi puhua kyllästymisestä tai inspiraation puutteesta ainakin, jos pohtii kustantamon vaatimaa kuvitusten määrää ja sitä, kuinka paljon Tove Jansson lopulta kuvituksia toteutti. Kustantamon toive oli saada uusintapainokseen viidestä kuuteen kuvitusta, mutta Jansson piirsi niitä loppujen lopuksi 17, yli tuplasti vaadittua enemmän. Kahdeksan näistä kuvituksista oli vieläpä kokosivun kuvituksia. (Westin 2007, 408)

Ne kohdat Kesäkirjan kuvituskuvassa, joissa Tove Jansson on käyttänyt kädenjäljelleen tyypillistä viivoitusta, ovat sangen pieniä: ikkunaruuokko sekä sängynpäätty. (Kuvio 20.) Varsinkin ikkunoissa viivoitus puuroutuu ja liukuu lähes kokonaan mustaksi, mikä on ollut toteutukseltaan nopeampaa kuin koko ruudun viivoittaminen. Kuvan tilassa ei vaikuta olevan oikein minkäänlaista tunnelmaa, tai valoja ja varjoja, vahvuuksia, joita Tove Jansson nimenomaan mustepiirroksissaan viljeli läpi uransa. Edes mökin katossa ja lattian puulankuissa ei näy puun syitä tai muuta puun materiaalia. Tila vain on. Varjoilla on rakennettu tilaa ja valaistuksen tuntua vain hieman sängyn ja yöpöydän alle pystysuoralla viivoituksella. Luvussa, jossa kuvitus on, kuvaillaan tilaa vierashuoneeksi, joka oli saanut ”persoonallisen muodon”, koska se oli rakennettu muuhun taloon jäljestäpäin. (Jansson 2014, 20.) Tämä kuvailu antaa selityksen esimerkiksi katon muuten hieman kömpelösti piirretyn oloiselle laudoitukselle ja erikoisille puoleen seinään ulottuville lankuille sängyn takaosassa. Huvittavasti voisi ajatella tekstikatkelman kertovan sekä kuvituksen sisällöstä että Kesäkirjan kuvitusprosessista, koska kuvitus oli tehty vasta vuosia teoksen syntymisen jälkeen. Pimeitä ikkunoita teksti ei kuitenkaan selitä, sillä luvun tapahtumat sijoittuvat päiväsaikaan (Jansson 2013, 21).

7 Oma projekti

Opinnäytetyöni toiminnallisena osuutena sain mahdollisuuden kuvittaa Matti Launosen haikurunokirjan. Japanilaista alkuperää olevissa haikuissa on aina kolme säettä, joista ensimmäisessä on viisi tavua, seuraavassa seitsemän tavua ja viimeisessä taas viisi. Kirja jakautuu kolmeen aihealueeseen, joiden otsikot ovat:

1. Yhteiskunnasta
2. Luonnosta
3. Mietiskelyjä.

Runokirjassa on 432 haikua, joista Launonen valitsi 27 haikua kuvitettavakseni. Jos runovalinnoilla oli jokin logiikka, minulle se ei selvinnyt, eikä Launonen sitä viesteissään avannut. Ehkä hän ei halunnut liikaa johdatella mielikuvitustani? Runot ovat mielikuvamaailmaltaan kovin erilaisia, toiset hyvinkin konkreettisia, kuten:

Runo 9:

**pikku kopterit
valtaavat ilmatilan
sudenkorennot**

Toiset taas ovat abstrakteja:

Runo 14:

**ääniä täynnä
kun tarkasti kuuntelee
on hiljaisuuskin**

Runo 17:

**joskus tervettä
näkökulma uusiksi
ylösalaisin**

Runoja löytyy laidasta laitaan, mutta yksi yhdistävä tekijä suurella osalla runoista on. Monet niistä kuvaavat ja pohdiskellevat ajatusten, muistojen ja yleisemminkin aivojen toimintaa. Tällaisia runoja oli erityisesti kirjan loppupuolella luvussa 3, jonka nimi on kuvaavasti Mietiskelyjä. Esimerkiksi kuvittamani peräkkäiset runot 22 ja 23 ovat kuin saman pohdiskelun jatkeita, kuin yhtä runoa:

Runo 21:

**mistä se tulee
ihmeestäkö se tulee
uusi oivallus**

Runo 22:

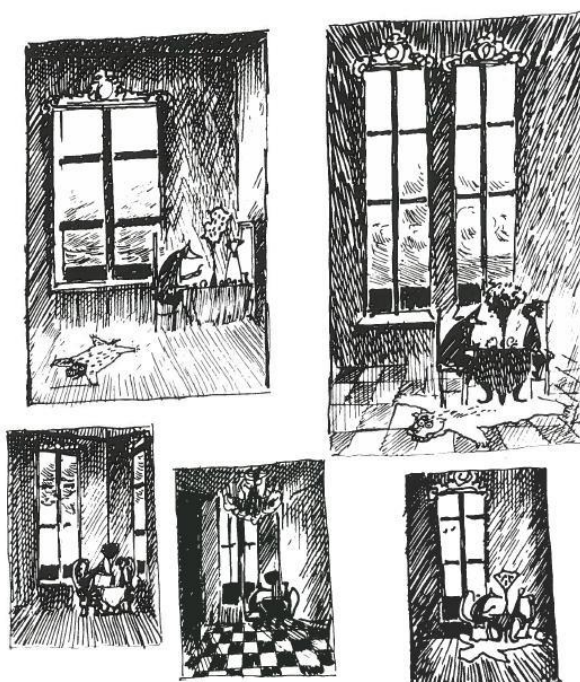
**heitän idean
se palautuu toisena
jostakin kaukaa**

7.1 Kuvittamisprosessi

Aloitin Matti Launosen toistaiseksi nimettömän runokirjan kuvitusten tekemisen samankaltaisella metodilla kuin Jansson. Tämä runokirja on kolmas yhteistyöni Launosen kanssa, joten välillemme ovat kehittyneet tietynlaiset työskentelymetodit. Launonen luottaa siinä määrin piirtojäälkeeni ja sisältööni, että saan aina vapaat kädet kuvituksen tuottamiselle. Hän runoilee haikurunonsa minun puuttumatta niihin ja minä teen kuvitukset kyselemättä välillä hänen mielipidettään. Kokemukseni mukaan tällainen

työskentelytapa on harvinainen. Kirjan taiton Launonen tekee itse ja suunnittelee myös kannen.

Tutustuin aluksi tekstiin. Romaaniin verrattuna kolmirivisten haikurunojen lukemiseen ei mene ajallisesti kauan, mutta niiden sisäistämiseen ja symboliikan oivaltamiseen saattaa kulua päiviäkin. Ja vaikka ymmärtäisi runon jokaista tavua myöten, on vielä keksittävä luova ja oivaltava tapa kuvittaa se niin, ettei kuva kerro tautologisesti samaa kuin runo, vaan nostaa runosta esiin jonkin uuden kulman tai assosiaation, tai uuden tulkinnan tason. Pyrin ottamaan huomioon kaiken Tove Janssonin kuvituksien analysoinnista oppimani (vrt luku 4).

Kuvio 21. Luonnoksia vuoden 1962 Muumi-novelliin *Vilijonka joka uskoi onnettomuuksiin* (alkuperäinen ruotsinkielinen nimi Filifjonkan som trodde på katastrofer). Tove Jansson hioi kuvitustensa sommittelua ja tunnelmaa usein tekemällä yhdestä kuvasta monia luonnoksia. (Muumittajan Muumi-blogi, 2012.)

Janssonin Kesäkirjaa varten tekemiä luonnoksia ei joko ole säilynyt tai niitä ei ole julkaistu helposti saavutettavana julkisena materiaalina. Voi toki myös olla, ettei hän tehnyt Kesäkirjaa varten paljon tai ollenkaan luonnoksia, mutta hänen työskentelymetodinsa tuntien se ei vaikuta todennäköiseltä. Jansson saattoi tehdä

kymmeniä luonnoksia pientäkin kuvitusta varten, joten uskoisin Kesäkirjan seitsemäntoista kuvituksen vaatineen hahmottelua. (Kuvio 21.) Kuvituksen suunnittelun ja hahmottelun määrä riippuu aina kuvittajasta ja tämän lähestymistavoista. Omiin työskentelymetodeihini kuuluu, että kuva syntyy sitä tehdessä, ja yleensä ainoa hahmotelma on pelkkä mielikuva ajatuksissani. Lopputulos saattaa poiketa hyvinkin paljon alkuperäisistä pyrkimyksistäni, mutta juuri siinä on kuvan tekemisen ihana, yllättävä viehätys. Joidenkin oikein haastavien runojen kohdalla tein aluksi erilliselle paperille yhden tai useamman hieman suuntaa antavan luonnoksen. Joidenkin kuvien kohdalla ihastuin niin voimakkaasti pään sisäiseen visiooni, että tein luonnoksia saadakseni sen paperille niin tarkasti muuttumattomana kuin vain mahdollista.

Tove Janssonin Muumi-sarjakuvat tutustuttivat minut lapsena sarjakuvien maailmaan ja herättivät arvostuksen hänen tunnistettavaa viivankäyttöään kohtaan. Jo lapsena halusin oman piirrostyylini olevan persoonallista, mutta samaan aikaan hieman samankaltaista kuin Muumi-sarjakuvien ja -kuvitusten jälki. Tampereen Muumimuseossa tutkaillessani alkuperäispiirroksia olen yllätynyt siitä, kuinka huolimattomasti Jansson oli pyyhkinyt lyijykynähahmotelman jäljet tussipiirroksen alta ja ympäriltä. Itse olen tässä prosessissa piinallisen pikkutarkka johtuen pelosta, että kuvaa skannatessa tai kopioidessa lyijykynäviivat jäljentyvät valmiiseen painettavaan tai sähköisesti julkaistavaan kuvaan. Jansson saattoi käyttää myös paperia, johon lyijykynäjälki jää lähtemättömästi kiinni. Huolimattomuus saattaa johtua tuotteliaan taiteilijan kiireisestä piirtotahdistakin tai 50-, 60- ja 70-lukujen painotekniikasta. Valmiissa painetussa tuotannossa lyijykynäjäljestä ei ole tietoaakaan, joten voi olla, että entisajan kuvanjäljentämismetodit ja -laitteet olivat suurpiirteisempiä kuin nykyajan skannerit ja kopiokoneet. Itse olen monesti joutunut jälkikäsitteilyssä siistimään huolellisesti pyyhittyjen lyijykynäjälkien jäämiä kuvistani. Toisinaan tämä lyijykynäpiirros saattaa olla hyvinkin summittainen ja toisinaan piirrän jokaisen pienenkin yksityiskohdan paikoilleen ennen tussaamista. Launosen runoja kuvittaessani piirtäminen oli lähes joka kuvan kohdalla niin hallittua, että tilaa improvisoinnille ei tussausvaiheessa oikeastaan ollut. Luovin ja vapain vaihe oli aina lyijykynäluonnosta tehdessä.

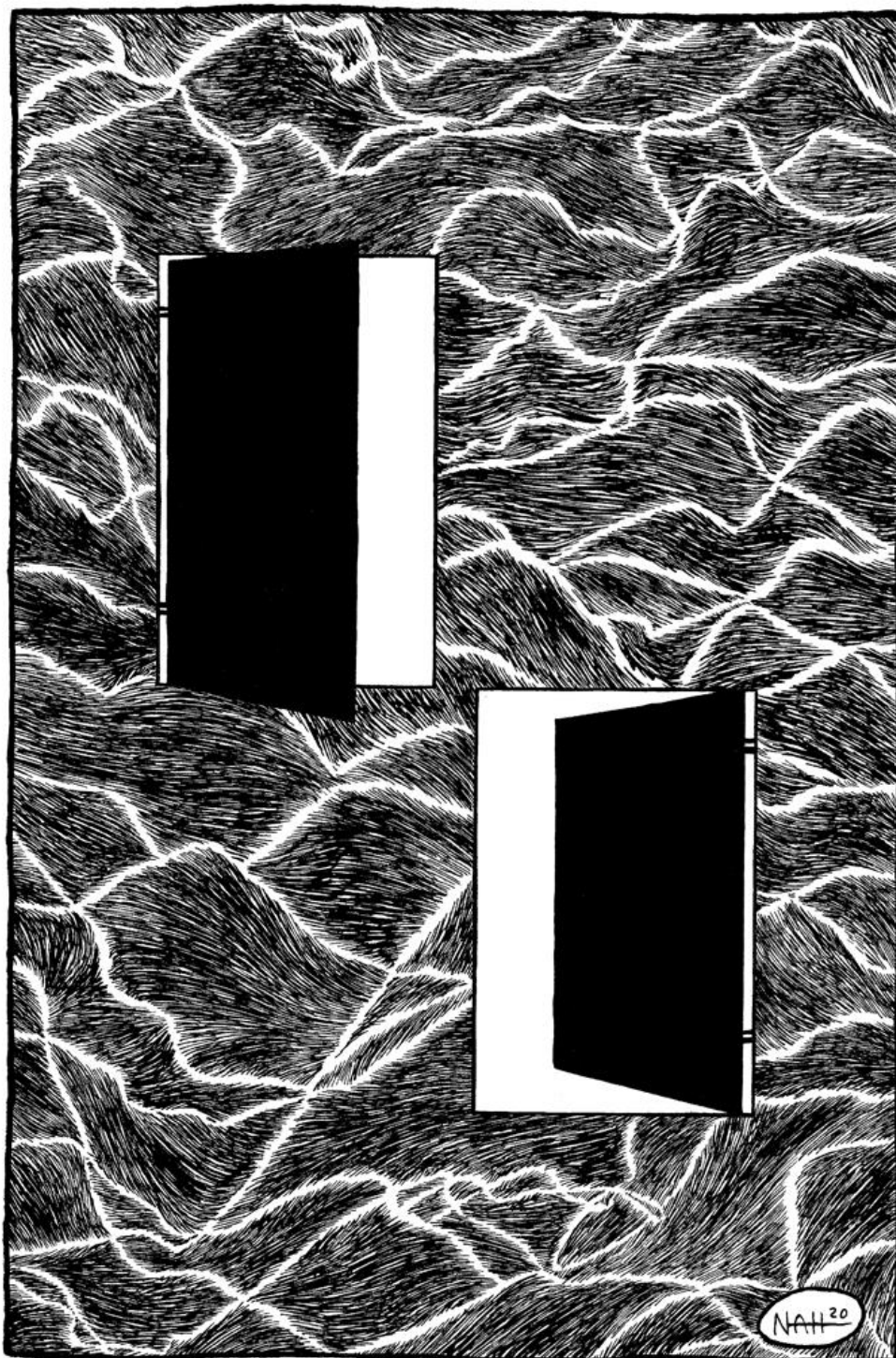
Kuvitin seuraavan runon projektin alkuvaiheessa, vaikka se on koko teoksen päättävä runo (kuvio 22).

Runo 27:

alku ja loppu
lopusta syntyy alku
loppuen alkuun

Halusin luoda raamit teoksen kuvituksille ja nähdä mistä kuvitukset alkavat ja mihin ne lopulta johtavat, jotta kuvitussarjassa olisi jonkinlaista johdonmukaisuutta. Loppujen lopuksi runon ensisäkeestä ”alku ja loppu” muodostui hieman käänteisesti runokirjan nimi muodossa ”Loppu ja alku – Haikuja omasta päästä.” Runoa varten tekemäni kuvitus päättyi myös teoksen kansikuvaksi, kokonaisena etukanteen ja hieman muokattuna takakanteen. Se on siis kirjaimellisesti kirjan avaava ja sulkeva runo sekä kuvitus. Halusin kirjan kuvitusten olevan tyyliältään hieman toisistaan erottuvia, niin että toiset olisivat hyvin yksityiskohtaisia, kun taas toisissa luottaisin tyhjään valkoiseen taustaan ja selkeisiin muotoihin. Näiden kahden tyyllisen ääripään kuvia halusin vuorotella tasaisesti, jottei kuvitussarjaan tulisi peräkkäin liikaa raskaita ja yksityiskohtia pursuavia kuvia ja toisaalta pidempiä pätkiä simppeleitä ja tyylikkäitä kuvituksia. Kyseisen kuvituksen kohdalla päätin käyttää rakastamaani pienen pientä rasterinomaista viivoitusta koko kuvan leveydeltä. Aloitin piirtämällä lyijykynällä sattumanvaraisen aaltoilevan viivan, jonka tussausvaiheessa ympäröin viivoituksella niin, että itse viiva jäisi ikään kuin tyhjäksi, ”negatiiviseksi” tilaksi viivoitusryppäiden väliin muodostaen oman valkoisen, kiinteän viivansa. Samaa Tove Jansson teki muun muassa Liisa Ihmemaassa -kuvituksen luolaston seinämiin (kuvio 18) ja Kesäkirjan sivun 122 ikkunanäkymäkuvituksen aaltoihin sekä pilviin. (Kuvio 22.)

Kuvituksen sommittelu on rönsyilevää taustaa lukuun ottamatta symmetrinen, hieman kuin pelikortti, jossa kuva näyttää koostuvan kahdesta saman piirroksen yhdistetystä peilikuvasta. Runossa kerrottuja alkuja ja loppuja symboloimaan piirsin aukenevat ja sulkeutuvat ovet. Kuvitus on pohjimmiltaan yksinkertainen, jopa hieman karu, kulmikas ja etäännyttävä. Kaiken oppimani perusteella pyrin tekemään tästä niin aikuistenkirjamaisen kuvituksen kuin mahdollista. Ei ihmis- tai eläinhahmoja, tai muuta elävää olentoa, johon samastua, ei silmälle lempeitä pyöreitä muotoja, ei tunnetilojen esittämistä, ei selkeää tilaa, tai miljöötä, ei huumoria, tai fantasiaelementtejä, ei stimuloivan runsasta yksityiskohtien tulvaa, eikä opetuksellista tai informatiivista aspektia.

Kuvio 22. Matti Launosen runokirjan Loppu ja alku – Haikuja omasta päästä runon ”Alku ja loppu”
kuvituskuva, joka lopulta päätyi myös kirjan kansikuvaksi. Niilo Haranto, 2020.

7.2 Kuvituksen vaikutteet, mallit ja inspiraatio

Seuraavan runon, jonka ensisäkeessä jo puhutaan luonnosta, pyrin kuvittamaan tavoitellen Tove Janssonin rakastavaa ja vaalivaa luontosuhdetta.

Runo 7:

**luonnon helmassa
ihmeellinen tapaus
rauhottuminen**

Janssonille luonto, erityisesti meri, saaristo, kalliot ja tyrskyt olivat elämän kestävä inspiraation lähde. (Kruskopf 1992, 65) (vrt. luku 4.) Hänen lapsuutensa kesät Porvoon maalaiskunnassa sijaitsevassa Pellingin saaristossa ja myöhemmällä iällä oma mökin maisema karulla Klovharun saarella näkyvät hänen tuotannossaan niin piirroksissa kuin maalauksissakin. (Tolvanen 2000, 71.) Muistiinpanoja ja luonnoksia Kesäkirjan kuvittamisesta ei ilmeisesti ole säilynyt, tai ei ole tutkimusteni mukaan julkaistu kirjoissa tai internetissä. En voi olla siis täysin varma Janssonin kuvitusten malleista, tai motiiveista, mutta käytyäni läpi valokuvia hänen ja Tuulikki Pietilän omistamasta mökistä uskoisin, että ainakin yhden Kesäkirjan kuvituskuva (kuvio 23) hän piirsi käyttäen mallina näkymää mökin ikkunasta. (Kuvio 24.) Jansson ja Pietilä viettivät usein suuren osan kesästä Klovharun saarella kaukana kiireisestä Helsingin arjesta. Saarella Pietilä teki grafiikan töitään ja Jansson kirjoitti ja piirsi. (Westin 2007, 424.) Ei siis ole mahdotonta, että Jansson olisi tehnyt useamman, ellei jopa kaikki Kesäkirjan kuvitukset fyysisesti Klovharulla, jolloin merimaisemat, ikkuna ja kalliot olisivat olleet silmien edessä malleina.

Kuvio 23. Tove Janssonin Kesäkirjan sivun 122 näkymä mökin kuusiruutuisesta ikkunasta myrskyävälle merelle. (2008, 122.)

Kuvio 24. Näkymä Pellingin Klovharu-saaren mökin ikkunasta. (Selinder, 2019.)

Jos merimaisema oli Tove Janssonille inspiroivin taiteen ammennusympäristö, minulle vastaava innoituksen lähde on Japanin kulttuuri, luonto ja taide – ja mikä sen paremmin sopisi japanilaistyylisten haikurunojen kuvitusten inspiraatioksi. Toisin kuin merimaisemat Janssonille, minulle Japanin luonnon ihailu on ollut suureksi osaksi teoreettista, tallennetun materiaalin avulla tapahtuvaa. Vuonna 2016 vietin kolme viikkoa Japanissa ja otin matkan aikana satoja kuvia, joita olen siitä saakka käyttänyt malleina tai inspiraationa taiteelleni ja kuvituksilleni. Luontoa ja varsinkin eläimiä piirtäessä on helppo eksyä lastenkirjakuvituksen puolelle, joten tämä kuva oli inspiroivasta aiheestaan huolimatta teknisesti haasteellisempi. Tarkoitukseni oli kuvata hieman kömpelöksi ja aggressiiviseksi mieltämäni sarvikuonon kautta luonnon keskellä rauhoittumista ristiriitaisten vastakohtien kautta. Pyrin sarvikuonon ulkonäköä suunnitellessani tekemään siitä mahdollisimman realistisen ja persoonattoman Tove Janssonin kasvottomien ihmishahmojen tapaan (vrt. luku 4 ja 5). Monissa kuvituksissani ja tässä erityisesti käytin mielikuvaani japanilaisten puupiirosten sommitelmista, joissa esimerkiksi kukkanen tai puun oksa saattaa olla ikään kuin suuressa lähikuvassa kehystämässä tai reunustamassa muuta yksityiskohtaisin vedoin tehtyä kuvaa.

Puiden lehvästöjen läpi kareilee valo, jossa hohtavat puun oksat ja lehdet. Kuvasin ilmiötä hyödyntämällä negatiivista tilaa samaan tapaan kuin Jansson ja hänen äitinsä. Negatiivisessa tilassa kuva syntyy sitä reunustavaa tilaa hyödyntäen. Itse objekti jää tyhjäksi tai paljaaksi ja yksityiskohdat ja piirrospinta löytyvätkin taustasta. Tämä on nähtävissä edellisessä runokuvituksessani Alku ja loppu. (Kuvio 22.) Sama ilmiö toistuu Signe Hammarsten-Janssonin postimerkin taustassa, erityisesti kuvassa keskellä ylälaidassa olevassa puun oksassa. (Kuvio 5.) Tämä on nähtävissä myös useimmissa Tove Janssonin kuvituksissa, ehkä selkeimmin kuitenkin Kesäkirjan luvun Kummitusmetsä kuvituksen keskiosan oksastoissa. (Kuvio 14.) Luontomalleinani käytin Tokion Yoyogi-puistossa kuvaamaani puiden lehvästöjen läpi siilautuvaa auringonvaloa, sekä Hiroshimassa Futaba-vuorella kuvaamaani puunrunkoa. (Kuvio 25)

Kuvio 25. Mallikuvat vuodelta 2016 Japanista kuvion 23 kuvitusta varten. Niilo Haranto

Kuvio 26. Matti Launosen runon "luonnon helmassa" kuvitus, johon hain inspiraatiota metsäköistä samaan tapaan kuin Tove Jansson merestä. Niilo Haranto, 2020.

8 Aikuistenkirjojen kuvitusten tulevaisuus

Tove Janssonin Kesäkirja on edelleen lähes ainoa moderni kuvitettu suomalainen aikuistenkirja. Myöskään opinnäytetyötäni varten en löytänyt kuvitettavaksi aikuisten fiktiivistä romaania enkä halunnut kuvittaa kuvitteellista kirjaa tai klassikkoteosta. Runokirjojen kuvitukset niiden kohdeyleisön iästä riippumatta eivät ole harvinaisia. Mistä aikuistenkirjojen kuvitusten vähyys johtuu?

WSOY on Suomen suurin kustantamo ja julkaissut paljon Tove Janssonin kirjoja. WSOY:n kotimaisen kaunokirjallisuuden kustantajan Anna-Riikka Carlsonin (2020) mukaan kotimaisen kaunokirjallisuuden kustantamolla aikuistenkirjojen ja lastenkirjojen kuvitusten eroja ei ole juuri pohdittu, koska aikuistenkirjoissa kuvitusta on nykyään todella vähän, käytännössä ei ollenkaan. Carlson huomauttaa, että vanhoissa aikuisille suunnatuissa klassikkokirjoissa, myös suomalaisissa, kuvituksia on paljon. Carlsonin mukaan nykyään elämme loputtoman visuaalisessa maailmassa, jossa oletettavasti lukijat haluavat aikuisten romaanin tarjoavan vastapainoa kuvatulle. Kuvaa ei ehkä kaivatakaan kaikkialla. Jos romaani esimerkiksi sijoittuu lukijalle tuntemattomaan tai vaikeasti kuviteltavaan paikkaan, sen voi heti googlata ja katsoa miltä siellä näyttää.

Lastenkirjoissa kuvitusta on lähes aina. Carlson pitää yhtenä syynä sitä, että lastenkirjat on tarkoitettu ääneen luettaviksi: samalla kun lapsi kuuntelee lukemista hän voi seurata katseellaan kuvaa. Kuvan ja tekstin suhde on siis erilainen kuin monissa muissa kirjallisuuden lajeissa. Lastenkirjoja suunniteltaessa aletaan jo heti käsikirjoitusta laatiessa pohtia myös kuvitusta, koska niitä ei voi erottaa toisistaan. Samaa ei aikuisten puolella ole. Lapsille pitää usein konkreettisesti näyttää tapahtumapaikka, varsinkin jos se ei kuulu lasten jokapäiväiseen arkielämään. Pieni lapsi ei välttämättä tiedä, miltä esimerkiksi huvipuisto näyttää. Aikuisten mielikuvitukseen sen sijaan voi luottaa enemmän, joten kuvalla ei tarvitse kertoa samaa kuin tekstissä jo on. Kuvalla on aikuistenkirjassa oltava jokin muu funktio, sama mitä kirjan kansikuvituksella haetaan. (Carlson 2020.)

WSOY:n kustantama Meiju Niskalan esikoisromaani *Sata kirjettä kuolleelle äidille* vuodelta 2019 kertoo muistisairaana äidin kuolemasta. Tarina kuvaa muistisairauteen sairastumista, sairaan rinnalla olemista, kaiken kestämistä ja lopulta luopumista. Tosielämässä kirjailijan äiti karkasi hoitokodista ja tyttären piti poliiseille nopeasti piirtää kuva äidistä, jotta he osaavat etsiä oikeaa ihmistä. Kustannuspäällikkö pohti kirjailijan

kanssa pitkään, pitäisikö tunnustuspiirros painaa kirjaan kuvitukseksi. Kuvitus olisi ollut esimerkki tosielämästä. (Carlson, 2020.) Mielestäni tämä olisi ollut hivenen tietokirjamainen ratkaisu. Arvelen, että tämänkaltainen kuvitus olisi syönyt romaanilta tarinanomaisuutta, vaikka perustuukin tositapahtumiin, aivan kuten Janssonin Kesäkirjan ihmishahmojen tarkka kuvaaminen olisi tehnyt. Muutama muukin vastaavanlainen kuvitus melkein päätyi kirjaan, mutta koska niitä lopuksi oli vain 2–3, ne tuntuivat nousevan liikaa huutomerkkeinä kirjan sivuilta ja kirjailija itse päätti luopua niistä.

Carlson (2020) sanoo:

Tällaisia aikuistenkirjojen kuvitusesimerkit kustantamoilla yleensä nykyään ovat. Jokin tarinan kohta vaatii yksittäisen kuvituksen, kuten otteen kirjeestä, jossa on käsinkirjoitettua kaunokirjoitusta, tai kartan tai sukupuun, ei siis suoranaista kuvitusta nekään. Pikemminkin kuvaa selkeyttämään sitä minkälaisessa maailmassa kirjassa liikutaan ja minkälaisen henkilögallerian kanssa.

Niin kirjailijat kuin lukeva yleisökään eivät Carlsonin mukaan juuri esitä toiveita aikuistenkirjojen kuvituksista kustantamolle. Lastenkirjoja ja niiden kuvituksia lukijakunta sen sijaan kommentoi paljon ja niistä ihmisillä on paljon mielipiteitä. Lähtökohtaisesti WSOY:llä ei ole periaatteellista estettä kuvitettujen aikuistenkirjojen julkaisemiseen.

Carlson huomauttaa, että kirjallisuusilmiöitä on vaikeaa tai lähes mahdotonta suunnitella tai aavistella ennalta. Suuren suosion saavuttava kuvitettu aikuistenkirja saattaisi puskea alulle kokonaisen uuden trendin, kuten viime vuosina esimerkiksi Gillian Flynnin *Kiltti tyttö* -kirja (alkuperäiskielellä englanniksi *Gone Girl*, 2012) aloitti uuden psykologisten trillerien trendin, joka jatkuu edelleen.

9 Yhteenveto

Tove Janssonin lastenkirjojen sekä aikuistenkirjojen kuvitustyylejä vertailtuani olen tullut lopputulokseen, että hänen tyylinsä kuvittaa aikuistenkirjoja ei juuri poikennut hänen tyylistään kuvittaa lastenkirjoja. Suurin ero, jonka huomasin, oli se, ettei Kesäkirjan kuvituksissa ihmisten kasvoja näy ollenkaan. Henkilöt on aina kuvattu takaapäin tai esimerkiksi peitetty kasvot jollakin rekvisiitilla. Jansson luotti aikuislukijoiden

mielikuvitukseen tai ei halunnut liikaa määritellä kuvituksella kirjan henkilöitä, jotka kaikki perustuivat hänen todellisiin, läheisiin ihmisiinsä.

Tove Jansson ja hänen taiteensa ovat samaan aikaan sekä mainio että hieman hatara esimerkki aikuistenkirjojen ja lastenkirjojen kuvitusten eroista. Janssonin kuvitustyylin samankaltaisuus todistaa, että sekä lasten- että aikuistenkirjoja on mahdollista kuvittaa toisistaan poikkeamattomalla tavalla. Toisaalta Tove Janssonilla normeista poikkeavana, boheemina ja leikkisänä persoonana ja taiteilijana on ollut erityisasema tehdä taiteellaan mitä tahansa. Hänen mielikuvitukseks tapansa kirjoittaa aikuisille sallii tekstille myös lapsekkaan kuvituksen, vaikka jossakin toisessa aikuisten teoksessa vastaavanlainen kuvitustyyli saattaisi erottua häiritsevästi kokonaisuudesta. Tove Jansson hämärsi lastenkirjojen sekä aikuistenkirjojen kuvitusten rajaviivaa kirjojensa kansien naivistisilla ihmishahmoilla, tai sitten tyylilleen uskollisena piilotti lastenkirjajaelementtejä lähes huomaamattomasti sekä kansiin että sisäsivujen kuvituksiin. Aikuisten- ja lastenkirjojen kuvitusten peruseriaatteet ovat joka tapauksessa yllättävän lähellä toisiaan Janssonin, oman kuvitusprojektini ja Anna-Riikka Carlsonin haastattelun perusteella. Löydöksistäni on toivottavasti hyötyä kuvittajalle, teki hän kuvituksia sitten aikuisille tai lapsille.

Kuvitin 27 Matti Launosen kuvitettavaksi valitsemaa runoa runokirjaan Loppu ja alku – Haikuja omasta päästä. Pyrin kuvituksia toteuttaessani ottamaan huomioon kaiken Tove Janssonin kuvituksista oppimani. Runokirjaa kuvittaessani oli vapauttavaa tietää, että toisin kuin lapsilukijoille kuvituksia tehdessä, kaikkea ei tarvitse kuvittaa auki eikä olettaa lukijan ymmärtävän kaikkea. Kuvitus voi olla kuin mysteeri, jatke runolle, jolla voi olla yhtä monta erilaista tulkintaa kuin on lukijoita. Abstraktit aiheet ovat sallitumpia aikuistenkirjojen kuvituksissa. Kuvitusten ei myöskään tarvitse olla yhtä stimuloivia kuin lastenkirjoissa. Aikuistenkirjan kuvitukseksi saattaa riittää kuva pellon laidasta tai merenselästä ilman, että sinne tarvitsee väkisin sijoittaa toimintaa. Kuvituksissani, kuten Tove Janssoninkaan kuvituksissa, ei ole suoranaisesti lapsille sopimattomia elementtejä, kuten seksiä, väkivaltaa, huumausaineita tai liian pelottavia kauhuelementtejä. Näitä sisällöllisiä valintoja kuitenkin pohdin ja työstin kuvia huolettomasti omaan tyyliini, jota olen joskus kuullut luonnehdittavan hieman groteskiksi ja pelottavaksikin.

Jos saisin uudelleen tehtäväkseni vastaavanlaisen kuvitusprojektin samoilla lähtökohdilla ja tarkoitukseni olisi Tove Janssonin oppien noudattaminen, liittäisin

kuviin enemmän ihmishahmoja, joko sivuhuomautuksiksi tai keskiöön. Näiden kautta pääsisin vielä paremmin tutkailemaan anonyymiä henkilön kuvaamista, jossa ihmishahmosta on esillä vain idea ja ikään kuin ääriviivat, lukijan mielikuvitus täydentää loput ja mahdollistaa kaikenlaisten tuntemusten ja mielle yhtymien projisoinnin kuvattavaan hahmoon. Korostetun persoonalliset ja ilmeikkäät ihmishahmot, ihmismäisistä eläinhahmoista puhumattakaan, kuuluvat tulkintani mukaan enemmän lastenkirjoihin. Myös lasten kuvaaminen on tyypillistä juuri lastenkirjoille. Kun Tove Jansson kuvitti Kesäkirjaa, hänen suuri pelkonsa oli, että sitä luultaisiin lastenkirjaksi, koska sen kuvituksissa esiintyi niin paljon lapsia.

Piirrostyleeni ei varsinaisesti poikennut tavanomaisesta tyylistäni, eikä 27 kuvaa kenties ole tarpeeksi suuri määrä huomattavan edistymisen syntyyn. Huomasin kuitenkin prosessin puolivälissä piirrosviivani varmentuneen ja piirtotahtini nopeutuneen. Oletan tämän osittain johtuvan runokirjan kirjoittajan Matti Launosen sallimasta vapaudesta tehdä kuvituksiin mitä halusin. Kaiken kaikkiaan kuvitusprosessi sujui erittäin kivuttomasti ja se valmistui monta päivää etuajassa suunnittelemani päivämäärästä. Vuosikausien kokemus mustepiirroksista on tehnyt minusta nopean ja tehokkaan kuvittajan.

Tove Janssonin Kesäkirja on suomalaisessa kaunokirjallisuudessa harvinaisuus kokonaan kuvitettuna aikuistenkirjana. Modernien fiktiivisten suomalaisten aikuistenkirjojen kuvituksen voi sanoa olevan käytännössä katsoen olematonta. Tässä saattaisikin olla tulvaisuuden trendin ja markkinaraon ainekset. Aihe vaatii joka tapauksessa syvällisempiä tutkimuksia. Aikuistenkirjojen kuvituksen historiasta ja sen vähenemiseen johtaneista syistä olisi vaikka gradun aiheeksi.

Aikuistenkirja vaatii ehkä terminäkin vielä totuttelua ja määrittelyä. Oma arvioni ja ennusteeni on, että kuva tulee olemaan suuremmissa osassa tulevaisuuden kirjoissa kohderyhmän iästä riippumatta. Olisi suotavaa, että kustantajat keskustelisivat kuvituksen mahdollisuudesta aikuistenkirjailijoiden kanssa yhtä automaattisesti kuin lastenkirjailijoiden.

Itselleni heräsi halu kirjoittaa ja kuvittaa aikuisille suunnattu kirja noudattamalla samankaltaisia konventioita kuin käytetään lastenkirjojen kuvittamiseen. Olisi myös mielenkiintoista kuulla, mitä mieltä Suomen eturivin kirjailijat olisivat siitä, että jonain päivänä heidän teoksensa olisivat täysin kuvitettuja.

Lähteet:

Carlson, Anna-Riikka 2020, Kotimaisen kaunokirjallisuuden kustantaja, WSOY. Puhelinhaastattelu 25.3.2020. Helsinki.

Jansson, Tove 1972, 2002. Kesäkirja. 3. painos. Juva: WSOY.

Jansson, Tove 1972, 2014. Kesäkirja. 8. painos. Juva: WSOY.

Jansson, Tove 1987. Muumiperheen tarina: sisältää kirjat Taikatalvi 8. painos, Muumipappa ja meri 7. painos, Muumilaakson marraskuu 8. painos. Porvoo: WSOY:n graafiset laitokset.

Jansson, Tove 1972, 1976. Sommarboken. Painos: (NY UTG). Tukholma: Bonniers boktryckeri.

Jansson, Tove 1972, 2008. Sommarboken. Saksa: Albert Bonniers förlag.

Jansson, Tove 1956, 1987. Taikurin hattu. 6. painos. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.

Karila, Juhani 29.4.2013. Helsingin Sanomat. <www.hs.fi/kulttuuri/art-2000002635236.html> (luettu 7.4.2020)

Karjalainen, Tuula 2013. Tove Jansson – Tee työtä ja rakasta. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Kruskopf, Erik 1992. Kuvataiteilija Tove Jansson. Porvoo: WSOY:n graafiset laitokset.

LibraryThing. 1001 You Must Read Before You Die. Ei julkaisupäivää. <www.librarything.com/bookaward/1001+Books+You+Must+Read+Before+You+Die> (luettu 7.4.2020).

Moomin.com. Muumikuvituksistaan tunnettu Tove Jansson loi uuden piirrostavan kuvittaessaan Hobitin. 25.9.2017. <www.moomin.com/fi/blogi/muumikuvituksistaan-tunnettu-tove-jansson-loi-uuden-piirrostavan-kuvittaessaan-hobitin/#b34a56a4> (luettu 7.4.2020)

Tolvanen, Juhani 2000. Muumisisarukset Tove ja Lars Jansson – Muumipeikko-sarjakuvan tarina. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Tovejansson.com. 1971–72 – maailman ympäri. Ei julkaisupäivää
<www.tovejansson.com/matkallainfo8.html#> (luettu 7.4.2020)

Westin, Boel 2007, 2014. Tove Jansson Sanat, kuvat, elämä. Helsinki: Schildts & Söderströms.

Kuviolähteet

Kuvio 1. Jansson, Tove, skannaus kuvituksesta sivu 183, 1972,1976. Sommarboken. painos: (NY UTG). Tukholma: Bonniers boktryckeri.

Kuvio 2. Sophia Jansson lapsena, Muumittajan Muumi-blogi. 3.7.2017.
<https://1.bp.blogspot.com/-sy8pf9g4Svo/WVpzvtHw-8I/AAAAAAAAAGhY/yJS7U-lpEfwDPI5X9GDeNk0Wkbf4n_3wCLcBGAs/s1600/veneretki%2B-%2Bham%2Bsofia%2Bvivica%2Blasse%2Bnita%2Btove.png> (ladattu 7.4.2020)

Kuvio 3. Jansson, Tove, skannaus kuvasta sivu 8, 1992, Muumipeikko 1. (alkuperäinen Mumintrollet 1) Neljäs painos. Juva: WSOY:n graafiset laitokset, Juva.

Kuvio 4. Jansson, Tove, skannaus kuvasta sivu 101, 1992, Muumipeikko 8. (alkuperäinen Mumintrollet 8) Kolmas painos. Juva: WSOY:n graafiset laitokset, Juva.

Kuvio 5. Hammarsten-Jansson, Signe. Tove Janssonin äidin Signe Hammarsten-Janssonin piirtämä Tuberkuloosihuolto-sarjan merkki vuodelta 1953. (Postimuseo)
<<https://lapsenmaailma.fi/palstat/museoretkella/viestintaa-ennen-somea/>> (Ladattu 20.4.2020.)

Kuvio 6. Jansson, Tove, skannaus kansikuvasta 1972, 2002. Kesäkirja. 3. painos. Juva: WSOY.

Kuvio 7. Jansson, Tove, skannaus yksityiskohta kansikuvasta 1972, 2002. Kesäkirja. 3. painos.

Kuvio 8. Jansson, Tove, skannaus kansikuvasta 1984. Stenåkern. 1. painos. Hanko (Hangö Tryckeri Ab): Schildts.

Kuvio 9. Jansson, Tove. Snarkjakten-kirjan kansi 1959.
<<https://www.harringtonbooks.co.uk/pictures/medium/52193CarrollSnarkjakten.jpg>> (ladattu 6.4.2020)

Kuvio 10. Jansson, Tove. Aurinkokaupunki-kirjan kansi 1974.
<https://kirja.s3.amazonaws.com/prod/9789510399071_frontcover_final_original.jpg>
(ladattu 18.4.2020)

Kuvio 11. Jansson, Tove. Bildhuggarens dotter -kirjan kansi 1986.
<<https://pbs.twimg.com/media/DqQvWhoWoAACuKA.jpg>> (ladattu 6.4.2020)

Kuvio 12. Jansson, Tove. Kunniallinen petkuttaja -kirjan kansi 1982.
<<https://3.bp.blogspot.com/-mwIk4TZGjTc/U3BwLsLX1bl/AAAAAAAAABG8/4gzPdHln1MI/s1600/Kunniallinen+petkuttaja.jpg>> (ladattu 6.4.2020)

Kuvio 13. Jansson, Tove, skannaus kansikuvasta 1956, 1987. Taikurin hattu. 6. painos. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.

Kuvio 14. Jansson, Tove, skannaus kuvituksesta sivu 25, 1972, 2008. Sommarboken. Saksa: Albert Bonniers förlag.

Kuvio 15. Jansson, Tove, skannaus kuvituksesta sivu 143, 1970, 1987. Muumiperheen tarina, Muumilaakson marraskuu 8. painos. Porvoo: WSOY:n graafiset laitokset.

Kuvio 16. Jansson, Tove, skannaus kuvituksesta sivu 127, 1972, 1976. Sommarboken. painos: (NY UTG). Tukholma: Bonniers boktryckeri.

Kuvio 17. Jansson, Tove, skannaus kuvituksesta sivu 102, 1965, 1987. Muumiperheen tarina, Muumipappa ja meri 7. painos. Porvoo: WSOY:n graafiset laitokset.

Kuvio 18. Jansson, Tove, kuvitusluonnos J.R.R. Tolkienin 1962 julkaistua Hobitti-kirjaa varten, 1. <assets.moomin.com/uploads/2017/09/Tove-Jansson-Hobbit-original-2_2.jpg> (ladattu 10.11.2019)

Kuvio 19. Jansson, Tove & Carroll, Lewis. Skannaus kuvituksesta sivu 9, 2011, 1865. Alice's adventures in Wonderland. Suomi. Werner Söderström Ltd. Painettu Kiinassa, Toppan Leefung Printing Ltd.

Kuvio 20. Jansson, Tove, skannaus kuvituksesta sivu 37, 1972, 2008. Sommarboken. Saksa: Albert Bonniers förlag.

Kuvio 21. Jansson, Tove, Muumittajan Muumi-blogi, 2012 <http://1.bp.blogspot.com/-7wQZMnRMicI/UH0yUHvMe-I/AAAAAAAAABgA/Ee_X_YK2Ckg/s1600/vilijonkka-luonnos.JPG> (ladattu 7.4.2020)

Kuvio 22. Kuvitus 1 Niilo Haranto, 2020

Kuvio 23. Jansson, Tove, skannaus kuvituksesta sivu 122, 1972, 2008. Sommarboken. Saksa: Albert Bonniers förlag.

Kuvio 24. Selinder, Bo, Klovharun virallinen facebook-sivu 8.11.2019. <https://scontent-hel2-1.xx.fbcdn.net/v/t1.0-9/70442163_2966543653418673_2781264273626628096_n.jpg?_nc_cat=107&_nc_sid=110474&_nc_oc=AQnLBtB63OXBI7Ed0MKUAZR-fF3yq5UNaJUTHmbvRYBCo0saOmXPVp8dUWpUjFdA_1M&_nc_ht=scontent-hel2-1.xx&oh=976476e9f3423a264e9ab0c2b606c7a9&oe=5EA037B2> (ladattu 20.4.2020)

Kuvio 25. Valokuvat, Niilo Haranto, 2016.

Kuvio 26. Kuvitus 2 Niilo Haranto, 2020.